

Ersta Sköndal högskola
Socionomprogrammet 240 hp

Att anmäla eller inte...

Om lärares tolkning av anmälningsskyldigheten

Anna-Carin Carlsson

Eva Doverholt

Socialt arbete uppsats

SD82, 2008

Examinationsuppgift

Handledare: Julia Grosse

Examinator: Anders Kassman

Förord

Vi vill börja med att skriva några rader där vi vill tacka de personer som gjort denna uppsats möjlig. Främst vill vi rikta ett stort varmt tack till vår handledare Julia Grosse som i alla lägen bistått oss med synpunkter, goda råd och en hel del uppmuntran. Vi är otroligt glada över att du tagit dig tid att ge snabba och utförliga svar igenom hela uppsatsperioden.

Vi vill även rikta ett stort tack till våra barn Lilly och Louise och Emma och Pontus som har haft änglars tålamod med vår emotionella frånvaro och som verkligen fått ge sitt yttersta för att ge oss tid att skriva. Vi vill även tacka mormor som ovillkorligen ställt upp som barnvakt och gett oss glada tillrop.

Sist men inte minst vill vi ge oss själva en eloge för att vi trots motgångar lyckats med vår uppgift. Vi har haft det bästa av det bästa samarbetet! Vi hade inte klarat detta utan varandra... och våra fantastiska luncher.

Sammanfattning

Vårt syfte med denna studie var att beskriva och analysera hur lärare i årskurs ett till sex tolkar anmälningsskyldigheten enligt socialtjänstlagen [SoL] 14:1. De aspekter vi valde att undersöka var hur lagtexten som sådan tolkades, skolledningens påverkan, personliga värderingar och erfarenheters påverkan samt hur rutiner kring SoL 14:1 implementerades i skolan. Anledningen till valet av studie var att lagen är en ramlag och därmed lämnar öppet för subjektiva bedömningar eller tolkningar.

Studien har skrivits av två författare. Vi valde att använda oss av halvstrukturerade kvalitativa intervjuer för studien. Under intervjuerna gjordes digitala ljudupptagningar som sedan transkriberades samt att vi observerade det icke verbala kroppsspråket. Vi använde oss alltigenom studien av ett systemteoretiskt perspektiv för vår empiriska tolkning.

Vår empiri påvisade att alla lärare tolkade anmälningsskyldigheten på olika sätt. Det framkom att bedömningen gällande barn som far illa grundade sig i allt från en misstanke till krav på konkreta bevis. Flera av lärarna upplevde att lagtexten innehöll oklarheter och önskade fler förtydningar.

Samtliga lärare uppgav att de kände stöd från sin skolledning vid en anmälningssituation och flera av dem angav att stödet var en förutsättning för om de skulle stanna kvar på skolan eller ej. Vidare framkom att det är rektor på deras skolor som står för den formella anmälan och att lärarna ser detta som positivt. De deklarerade att de ofta bollar med kollegor om de misstänker att ett barn far illa och att det finns svårigheter kring att göra bedömning om vad som skall anmälas eller ej. Fortsättningsvis svarade lärarna på frågan om personliga värderingar och erfarenheter påverkade deras tolkning av SoL 14:1. Vissa svarade direkt att personliga värderingar och erfarenheter spelade roll medan andra först tvekade. De ändrade sig dock då vi ställde en hypotetisk fråga om huruvida kontext eller andra förutsättningar inverkar på deras bedömning gällande barn som far illa. Då lärarna utöver våra frågor fick reflektera fritt fann vi att samtliga lärare hade åsikter om mer kunskap kring anmälningsskyldigheten, samverkan och en önskan om delaktighet.

Eftersom anmälningsskyldigheten är absolut och således inte kan delegeras förde vi vidare ett resonemang kring lärarens skyldigheter kontra barnets rättigheter. Då det i vår empiri framkom att lärare sällan eller aldrig anmäler själva till socialtjänsten diskuterade vi kring skolledningens betydelse och lagens funktion.

Innehåll

Förord.....	2
Sammanfattning	3
Bakgrund.....	5
Problemformulering.....	7
Syfte och frågeställningar	8
Metod	9
Induktion och deduktion	9
Intervjumetod	10
Analysmetod.....	11
Validitet	11
Reliabilitet	12
Urval	12
Litteratursökning	12
Etik	13
Ansvarsfördelning	14
Tidigare forskning.....	15
Skolans möjligheter	15
Skyldigheten att anmäla.....	16
Utbildning och kompetens.....	17
Ökad samsyn om barn	18
Internationell forskning	20
Motivering av teori	22
Teoretiska utgångspunkter.....	24
Öppna system	25
Hierarkiska system	26
Empiri och tolkning	27
Intervjupersoner.....	27
Tolkning av lagtexten	27
Skolledningens roll.....	31
Implementering och tillvägagångssätt	34
Erfarenhet och värderingar	41
Reflektioner från informanterna	45
Diskussion.....	46
Bilaga	50
Referenser	51

Bakgrund

Barn har både historiskt och kulturellt sett varit en utsatt grupp. Vuxna har haft befogenheten att exempelvis aga sina barn hellre än att barnen själva haft några egna rättigheter i samhället. De lagar som funnits i Sverige för att skydda barnen började ta form först under 1900-talet. 1917 skapades den första barnlagstiftningen och därefter har lagarna successivt förändrats till barnens förmån. År 1926 öppnades möjligheten att omhänderta barn som för illa i hemmet genom barnavårdslagen, en lag som år 1982 ersattes med den nuvarande socialtjänstlagen [SoL] och Lagen med särskilda bestämmelser av unga [LVU] i syfte att på samhälls nivå kunna erbjuda barn skydd. Det kan då tilläggas att detta var till följd av att barnagan som tidigare tillåtits förbjöds i Sverige år 1979. Att lagstifta och därmed förbjuda exempelvis fysisk bestraffning gör även långsiktigt att allmänhetens inställning ändras och acceptansen sjunker (Prop. 2002/03:53, s.34-35).

Den 20 november 1989 antogs barnkonventionen av FN:s generalförsamling. Den kom till då man efter andra världskriget förstått att barn under och efter kriget varit synnerligen illa. Tanken med konventionen var att barn som utsatt grupp skulle få särskilda rättigheter som en skyddsaspekt. Barn har därmed genom konventionen bedömts ha egen rätt till att uttrycka sig och sin vilja, respekteras, få sina grundläggande behov tillgodosedda samt skyddas från diskriminering eller utnyttjande. De regeringar i världen, däribland Sverige, som ratificerat konventionen är därmed skyldiga att rätta sig efter den. Konventionen syftar till att verka som skydd för det enskilda barnet som individ (Utrikesdepartementet Info, 2006).

I Sverige har man gjort att antal lagändringar för att uppfylla kraven i barnkonventionen och som därmed syftar till att öka barnens rättigheter och möjlighet till skydd. Därmed framhålls att barnen är hela samhällets ansvar och inte bara familjens. Implementeringen av barnkonventionen i det svenska samhället, lagar och praxis har granskats av en särskilt utsedd barnkommitté. Sverige som enskilt land har kommit långt när det gäller denna implementering men det finns fortfarande brister. Det kan exempelvis handla om brist på utbildning och kompetens. Det kan även vara en värderingsfråga där vuxnas attityder gentemot barn gör att barnperspektivet förbises (Barnombudsmannen, 1999, s.43 ff.)

I dagens svenska samhälle finns det barn som trots konventionen och lagstiftning lever utsatta eller som på olika sätt far illa. De kan därmed vara i behov av samhälls insatser för att få möjlighet till stöd och skydd. Hur många dessa barn är går inte att svara på eftersom mörkertalet förmodans vara stort. På vilka sätt barn far illa varierar men det är av stor vikt att ändå understryka att det är det enskilda barnets situation som skall uppmärksammas hellre än en tillhörighet i en specifik riskgrupp (Prop. 2002/03:53, s. 35). Socialstyrelsen (2004, s.36-37) har på uppdrag av regeringen förtydligat och beskrivit följande kriterier som skall underlätta bedömningen kring barn som på ett eller annat sätt misstänks fara illa. Vi väljer

att presentera dessa kriterier med anledning av att det kan öka förståelsen för vad anställda inom skolan, som är våra undersökningsobjekt har att förhålla sig till i deras bedömning.

Fysiskt våld ” innebär att ett barn av någon annan orsakas kroppsskada, sjukdom, smärta eller blir försatt i vanmakt eller annat liknande tillstånd”. *Psykiskt våld* ”betyder att ett barn systematiskt, oftast under lång tid utsätts för nedvärderande omdömen, nedbrytande behandling eller avsiktligt känslomässigt lidande.

Även en enstaka allvarlig företeelse kan innebära att ett barn riskerar att fara illa.” *Sexuella övergrepp mot barn* ”innefattar alla former av sexuella handlingar som påtvingas ett barn av en annan person”.

Kränkning ” innebär att barnets psykiska hälsa skadas eller äventyras, oftast under lång tid, genom att en person i ord eller handling behandlar barnet på ett nedlåtande sätt eller angriper barnets personlighet”.

Fysisk försummelse ” innebär att barnets vårdnadshavare, oftast under lång tid, skadar eller äventyrar ett barns fysiska hälsa eller utveckling genom att underlåta att ge barnet god fysisk omsorg. ”*Bristande omsorg* (SoS:s markering) gäller alla aspekter av ett barns fysiska hälsa och utveckling, dvs. hygien, kost och omvårdnad, årstidsanpassade kläder, möjlighet till vila och sömn, skydd och husrum, tillsyn, förebyggande hälsovård, medicinsk vård inklusive tandvård samt skydd mot olycksrisker eller skadlig exponering”.

Psykisk försummelse är när barnets psykiska hälsa skadas eller äventyras, oftast under lång tid, genom att ett barns grundläggande behov av t.ex. uppmärksamhet, tillhörighet, fostran, vägledning, stimulans och utveckling inte tillgodoses” (a.a., s. 36-37).

Ytterligare förtydligande kring kriterierna finns nämnda i regeringens förarbeten och är utformade för att få en ökad samsyn mellan olika yrkesgrupper som arbetar med barn. Kriterierna har sin grund i barnkonventionen, artikel 19 (Prop. 2002/03:53, s. 47-48). Artikel 19 beskriver det enskilda barnets rätt till skyddsåtgärder om det far illa (UD Info, 2006).

Socialnämnden har det övergripande ansvaret för att barn som far illa skall skyddas. För att socialnämnden skall kunna skydda dessa barn, är det enligt Socialstyrelsens riktlinjer en förutsättning att myndigheter och yrkesverksamma känner till anmälningsskyldigheten (Socialstyrelsen, 2004, s. 17). Denna skyldighet finns reglerad i Socialtjänstlagen (2001:453) 14:1 [SoL]. Anmälningsskyldigheten är en direkt uppmaning till yrkesverksamma inom myndigheter som rör barn och ungdom att anmäla redan vid misstanke om att ett barn far illa (Frenning et al., 2006, s. 16).

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter (SoL 14:1)

En stor del av barns vardag tillbringas i skol- och fritidsverksamhet och därmed utgör skolan den myndighet som har störst möjlighet att se och uppmärksamma de barn som riskerar att fara illa (Sundell, 1997, s. 93).

Utifrån gällande lagstiftning skall en samverkan kring det enskilda barnet finnas och syftar till att verka förebyggande genom att tidigt kunna upptäcka problem och ge barnet det stöd och den hjälp det behöver. (Prop. 2002/03:53, s. 60). Det finns dock diskrepans att ta hänsyn till i detta avseende. Nämligen att lärare och socialsekreterare har olika målsättningar i sina yrkesroller. Socialarbetaren har som prioriterad uppgift att verka skyddande för ett utsatt barn. Lärarens främsta uppgift är av en annan dignitet eftersom målet är att bedriva en pedagogisk undervisning. Enligt Colbiörnsen och Sundell (1999, s. 11) finns därmed en risk att de barn som har en problematik som kan inverka på undervisningen kan upplevas som ett bekymmer. Anmälningsskyldigheten åligger alla anställda inom skolmyndigheten. De enskilda anställda som uppmärksammat ett barn som far illa har absolut anmälningsplikt och kan således inte delegera till exempelvis en överordnad (Socialstyrelsen, 2004, s. 38). För att ytterligare förtydliga lärares ansvar att anmäla har en hänvisning till SoL 14:1 gjorts i Skollagen [SkolL] 1:2.

Problemformulering

Enligt Riksdagens sociala utskotts reservationer (2002/03: SoU:15, s.87) är det inte bara SoL 14:1 som är av betydelse när anmälningsskyldigheten skall tillämpas. Anmälningsskyldigheten behöver även implementeras i den dagliga verksamheten. För att kunna avgöra vilka barn som finns inom riskzonen krävs bland annat kunskap och utbildning samt konkreta metoder för att göra dessa bedömningar. Det kräver även praktiska handlingsplaner och rutiner kring anmälningsförfarandet. En annan faktor som spelar in är att företrädare för barnet kan ha olika uppfattningar om vad som är väsentlig information eller ej.

Utifrån att SoL 14:1 är en ramlag ville vi undersöka hur lärare i årskurs ett till sex tolkade denna lagtext. I och med att SoL 14:1 lämnar öppet för en subjektiv bedömning ville vi få en ökad förståelse för om faktorer såsom skolledning, personliga värderingar och erfarenhet påverkar lärares tolkning av anmälningsskyldigheten samt hur rutiner kring anmälningsskyldigheten implementerades i skolan. Vi motiverade vårt val av dessa fyra faktorer utifrån att den litteratur vi läst gällande ämnet antydde att de kunde utgöra en påverkan i anmälningsskyldigheten. Vi hade däremot inte funnit tillräckligt specifika ämnesstudier, varvid vi valde att empiriskt undersöka kopplingen mellan dessa fyra faktorer.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att beskriva och analysera hur yrkesverksamma lärare i årskurs ett till sex tolkar anmälningsskyldigheten enligt SoL 14:1. Detta genomfördes utifrån följande frågeställningar:

1. Hur tolkar lärare lagtexten till SoL 14:1?
2. Hur anser lärare att skolledningen påverkar deras inställning till SoL 14:1?
3. På vilket sätt kan personliga värderingar och erfarenheter påverka tolkningen av SoL 14:1?
4. Hur implementeras rutiner runt SoL 14:1 i den dagliga verksamheten?

Metod

För att uppnå syftet med studien använde vi oss av en kvalitativ metod för undersökningen (Neuman, 2003, s.16). Enligt Neuman innebär den kvalitativa metoden att man får tillgång till information om sociala processer i specifika miljöer (a.a., s. 140). För vår studie innebär det att vi använde oss av lärares beskrivningar och tolkningar av lagen som en del av en social process där den specifika miljön utgjordes av skolan. Syftet med kvalitativa forskningsintervjuer är att få ut nyanserade skildringar samt beskriva den intervjuades livsvärld (Kvale, 1997, s.32, 34). För att försöka förstå betydelsen av vad informanterna beskrev och därmed erhålla samt återge en så korrekt bild av informantens perspektiv som möjligt valde vi att tolka *meningen* (a.a., s.35). Det gjorde vi utifrån att vi ville tolka det *specifika* (a.a., s.35), både i det informanterna uttryckte verbalt samt genom att vi observerade deras kroppsspråk. För att uppnå både det specifika samt meningen valde vi att plocka ut det som var mest väsentligt både utifrån det sagda samt det icke verbala under intervjuerna samt empirin. För att säkerställa en riktig återgivning ställde vi följdfrågor kontinuerligt under intervjuerna för att få direkt confirmation och undvika missförstånd.

Eftersom vi är medvetna om att anmälningsskyldigheten kan vara ett etiskt känsligt ämne garanterades informanterna anonymitet. Informanterna intervjuades enskilt och de hade även möjlighet att välja tid och plats för intervjuerna. Anledningen var att de skulle kunna känna sig bekväma i att uttrycka sig fritt.

Induktion och deduktion

Utifrån de faktorer vi har som utgångspunkt i frågeställningen, nämligen skolledningens betydelse, egna erfarenheter samt personliga värderingar så finns det en deduktiv ansats i vår studie. Det är de här tre faktorernas betydelse som vi fäst avseende vid i vår studie. Enligt Neuman (2003, s.51) bygger en deduktiv studie på att man har idéer om hur något fungerar och man testat de idéerna mot den empiri man får fram i sitt material. Ytterligare deduktiva inslag är att vi utgår ifrån en lagtext, SoL 14:1 och undersöker hur den tolkas av lärare.

Det finns även en induktiv ansats eftersom vi inte visste vilka värderingar och vilka erfarenheter som skulle framställas i vår uppsats. Vi visste heller inte vilken betydelse skolledningen har för tolkning och implementering av anmälningsskyldigheten. De här tre faktorernas betydelse för vårt syfte reviderades och utvecklades under studiens gång. Det stämmer överens med vad Neuman (a.a., s.51) skriver om induktion, nämligen att man utgår ifrån några få vaga koncept samt observerar och framställer det som framkommer under arbetet.

Intervjumetod

För att etablera kontakt med lärare navigerade vi via olika kommuners webbplatser i Stockholm för att försöka finna skolor med möjlighet till mejlkontakt med personalen. Vi gjorde ett utskick till de lärare vi fann genom skolornas webbplatser där vi informerade om vår studie och välkomnade dem att delta. Därefter följde vi upp de mejl vi skickade genom att ringa eller besöka de berörda skolorna för att ytterligare presentera oss som uppsatsskrivare. De lärare som gav sitt bifall till att delta fick möjlighet till att själva avgöra tid och plats för intervjun. Vår ambition var att få till stånd sex intervjuer. Varje intervju beräknades ta cirka en till en och en halv timme. Under intervjuerna använde vi oss av bandspelare för att således ha möjlighet att ordagrant kunna transkribera materialet. Användandet av ljudupptagning under intervjun grundade sig på ett godkännande av informanterna.

Vi använde oss av halvstrukturerade intervjuer vilket enligt Kvale (1997, s. 117) innebär att intervjuaren ställer vissa strukturerade frågor men även lämnar utrymme för följdfrågor och andra infallsvinklar som härleder till studiens ursprungliga syfte. För vår del innebär det att vi använde oss av en färdig intervjuguide med ett visst mått huvudsakliga teman för intervjuerna men som även innefattade ett större antal underliggande frågor. Dessa frågor var av öppen karaktär med en ansats att lämna öppet för vidare reflektion och flexibilitet (a.a., s.82). Den kvalitativa forskningsintervjun innefattar en rad olika aspekter varvid vi har lagt tonvikt på det deskriptiva. Det innebär i vår studie att vi fick ta del av hur informanterna beskrev hur de upplever specifika händelser och hur de agerar i särskilda situationer. Varje intervju blev unik genom att vi som intervjuade fick ta del av beskrivningar av olika förfaringssätt hos varje enskild informant. Det vi erhöll genom en deskriptiv aspekt var beskrivningar som är väsentliga och detaljerade och som utgjorde underlag för vår tolkning. Det betyder att vi hade för avsikt att analysera och sammanställa våra intervjuer samt beakta om det i informanternas beskrivning framkom eventuella specifika och gemensamma nämnare (a.a., s. 36-37). Vår förhoppning var att det i de öppna frågor som ställdes skulle framkomma mångfacetterade beskrivningar som sammanställdes i den färdiga analysen. En stor del av svaren förstärktes under intervjuerna med informanternas kroppsspråk, något vi har för avsikt att förmedla vidare i vår empiri. Enligt vår egen argumentation kan detta förfaringssätt och den känsla som fanns i rummet under intervjuerna återspeglas i det färdiga arbetet.

Vi är medvetna om att en vetenskaplig intervju skiljer sig från en vanlig konversation mellan två människor. För oss som intervjuare försökte vi beakta vår egen roll för att åstadkomma så liten påverkan som möjligt av informanterna. Vi tog fasta på att föra en löpande diskussion och reflekterade över vårt eget förhållningssätt avseende exempelvis egna värderingar, betoning av ord, tonfall och kroppshållning. Detta för att vi skulle förhålla oss neutrala under intervjusituationen, vilket enligt Neuman (a.a., s. 292) är väsentligt för att i minsta mån göra inverkan på informanternas utsago. Enligt Kvale (1997, s. 37) betyder ett

sådant förhållningssätt att man är förutsättningsmedveten, vilket innebär att vi måste förhålla oss kritiska till våra föreställningar och teorier under intervjuerna.

Med anledning av att vi var två personer under intervjuerna så hade en av oss möjlighet att agera observatör medan den andra intervjuade. Den som observerade förde anteckningar om informanternas icke verbala kommunikation samt gjorde viss utfyllnad med frågor. På så sätt kunde den av oss som utförde intervjuerna vara koncentrerad och fokuserad på vad informanterna sa och fick således även ökad möjlighet till att ställa följdfrågor och uppmärksamma eventuella nyanser som var av intresse för studien och därmed viktiga att följa upp.

Analysmetod

Meningstolkning är en analysmetod som innebär att man rekontextualiserar det som är sagt i intervjuerna genom att intervjuaren inte bara tolkar det sagda ordet utan även inbegriper icke-verbala yttranden. Syftet med det är att man i analysen kan få fram relationer och mönster som framkommer när man även beaktar andra aspekter än enbart det sagda ordet. Det erfordras dock att man som intervjuare besitter ett visst mått av distans för att kunna se flera strukturer i en intervju. Den distansen kan uppnås genom att de uttalanden som sagts under intervjuerna kan tolkas i kontexten av att man ser till helheten i intervjun eller att man lutar sig mot ett teoretiskt perspektiv (a.a., s.182-184).

Rekontextualiseringen i vår analys består av att ha ett systemteoretiskt perspektiv på det som framkom under intervjuerna. Fokus ligger på de systemteoretiska begreppen *hierarkiska system*, *öppna system* och *gränser*. I analysen relaterade vi även till tidigare forskning. Vi tog fasta på de aspekter i forskningen som vi fann relevanta utifrån informanternas beskrivningar.

Vi använde oss i vår analys av meningskoncentrering (a.a., s. 174). Det innebar för vår studie att vi i viss utsträckning komprimerade informanternas svar genom att urskilja samt fokusera på det som vi fann väsentligt. Det återgav vi därefter med egna ord. Vidare utgick vi från våra frågeställningar men uppmärksammade även ytterligare teman som vi har sammanställt i analysen. Därutöver skapade vi ett sammanhang utifrån den teoretiska utgångspunkten. Med det menar vi att vi analyserade utifrån ett systemteoretiskt perspektiv med tyngdpunkt på de tidigare nämnda begreppen.

Validitet

Vårt syfte var att beskriva lärares tolkning av anmälningsskyldigheten. Därav kom yrkesverksamma lärare att vara våra informanter. Detta för att få ut en så tillförlitlig intervjustudie som möjligt. För att ytterligare öka validiteten var våra intervjufrågor halvstrukturerade för att de erhållna svaren skulle svara till vårt ursprungliga syfte (a.a., s.214). Vi var medvetna om att vi skulle kunna få varierande svar utifrån de öppna frågor som ställdes. Av de intervjuer vi utförde kunde vi dra vissa slutsatser utifrån de svar vi er-

höll från våra informanter. Studien berör vidare ett etiskt känsligt ämne vilket kan påverka resultatet, men vår utgångspunkt är att den lagtext vi tolkade är öppen för subjektiva bedömningar. Därmed utgår vi ifrån att de svar vi fick är de enskilda informanternas egna beskrivningar och därefter är det upp till läsaren att göra sin egen tolkning, eftersom vi inte letade efter objektiva svar utan utgår från att informanterna delgav oss sina personliga sanningar.

Reliabilitet

För att få en ökad reliabilitet och undvika missförstånd i vår studie gjorde vi ljudupptagningar med hjälp av MP3-spelare. Vi transkribera sedan ordagrant de ljudupptagningar som utfördes under intervjuerna, vilket gav oss möjlighet att återgå till originalintervjuerna under studiens gång. Det innebär att vi förutom det sagda återgav pauser, skratt och tvekan. Vi beaktade därutöver det icke verbala kroppsspråket. För att ytterligare öka reliabiliteten fick informanterna själva ta del av och godkänna de transkriptioner vi gjorde efter inspelningen. För studien använde oss av samma förfaringssätt gällande transkriberingens upplägg och stil. Det faktum att vi båda var närvarande under intervjutillfället och även tog del av allt transkriberat material torde även innebära att utrymmet för eventuella feltolkningar minimerades.

Urval

Vi utförde våra intervjuer med lärare som är verksamma inom årskurserna 1-6. Avsikten var att få en viss variation. Därav intervjuade vi lärare med olika inriktningar. Det innebär för denna studie att vi intervjuade såväl klassföreståndare som specialpedagoger. Vi utförde studien i skolor belägna inom Stockholms län. Intentionen var att trots vårt områdesval ändå inrikta oss på att inte göra mer än två intervjuer inom samma kommun, för att få en viss spridning.

Litteratursökning

För att söka relevant forskningslitteratur för denna studie använde vi oss av följande databaser:

- Libris, en nationell biblioteksdatabas.
- Academic Search Elite, en referensdatabas för internationella vetenskapliga artiklar.
- SocINDEX
- Ersta Sköndal högskolas bibliotekskatalog

De sökord vi använde oss av var bland annat: Skola, anmälningsskyldighet, anmälningsplikt, barn som far illa och samverkan. För att finna den internationella forskningen använde vi oss av följande engelska begrepp: Teachers, report, child abuse.

Etik

Vi följde Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor. Vår uppsats kommer därmed inte att etikprövas, eftersom uppsatsen inte behandlar sådana känsliga aspekter som avses för att en etisk prövning skall anses nödvändig. Vi syftade i enlighet med lagen till att skydda enskilda människor och respektera människovärdet. Det uppfylldes i vår studie genom att vi tillämpade Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska principer som innefattar följande fyra huvudkrav:

Information: Vi informerade våra intervjupersoner om att vi skrev en c-uppsats och om studiens syfte och upplägg, dels genom informationsblad som skickades ut och dels via muntlig information inför intervju-tillfällena. Intervjupersonerna informerades om de villkor och vilken uppgift som gällde för deras medverkan i vår studie. Vi upplyste dem om att deras delaktighet byggde på frivillighet och således hade de när de så önskade rätt att avbryta sin medverkan. Vi delgav dem kontaktinformation med våra namn och telefonnummer till intervjupersonerna utifall att de önskade kontakta oss.

Samtycke: Samtycke inhämtades muntligt innan intervjun inleddes och spelades in på Mp3-spelare. Intervjupersonerna informerades om möjligheten att när som helst kunna avbryta sitt deltagande. Under studiens gång resonerade vi vid behov med intervjupersonerna angående fortsatt samtycke om det under intervjun framkom känsliga ämnen eller etiska dilemman.

Konfidentialitet: De lärare vi intervjuade skulle kunna känna sig fria i att svara på våra frågor och uttrycka sina personliga tolkningar och beskrivningar. För att detta skulle bli möjligt fingerade vi både skolornas och lärarnas namn i allt insamlat material samt i den slutgiltiga uppsatsen. Intervjumaterialet förvarades i syfte att vara oåtkomligt för obehöriga för denna studie. Vi vill dock poängtera att vi hade våra hem som arbetsplatser under denna studie och därmed inte tillgång till adekvat arkivförvaring. Det resulterade i att vi efter avrapportering förstörde allt insamlat intervjumaterial.

Nyttjande: Vårt intervjumaterial lämnas inte vidare utan informanternas godkännande och kommer heller inte att användas i annat syfte än till denna studie. Den färdiga uppsatsen är avsedd att publiceras på Ersta Sköndals högskolas bibliotek och webbplats. I det färdiga materialet kommer inga uppgifter om enskilda att förekomma.

Ansvarsfördelning

Denna C-uppsats skrevs inte enskilt utan författades av två kurskamrater. Anledningen till att vi gjorde detta val var främst tack vare att vi länge hade berörts av ett gemensamt intresse, nämligen anmälnings-skyldighetens funktion. Därutöver har vi erfarenhet av att skriva tillsammans från tidigare uppsats då vi hade ett mycket gott samarbete. Ambitionen var att denna uppsats skulle ha en tydlig struktur där det skall vara lätt att läsa och följa uppsatsprocessen genom hela arbetet, det vill säga att uppsatsen skall genomsyras av en transparens (Rosenqvist & Andrén, 2006 s. 156). Vår förhoppning med ett gemensamt författarskap var att vi ville ha möjlighet att löpande kunna resonera, reflektera och problematisera kring uppsatsen. Enligt Rosenqvist och Andrén (a.a., s. 156-157) visar problematiseringar på att man har uppnått en förståelse från flera olika infallsvinklar. Vi var övertygade om vi lättare kunde uppnå bättre uppsatslogistik, begriplighet, kreativitet och framför allt en bättre skrivkunnighet genom att tillsammans och föra en kontinuerlig och konstruktiv diskussion inkluderat både positiv och negativ kritik (a.a., s. 161-162).

Studien innehåller delar i uppsatsen som specifikt utarbetats av var och en enskilt, vilket enligt Rosenqvist och Andrén (a.a., s. 161) är ett vanligt förfaringssätt. Vi har ett gemensamt ansvar för hela vår studie, dock har vi specifika delar som vi skrev enskilt. Anna-Carin skrev bakgrunden samt sammanfattningen och Eva skrev om systemteorin. I den tidigare forskningen låg ansvaret om skyldigheten att anmäla och om utbildning och kompetens på Anna-Carin. Evas ansvarsområde låg där på skolans möjligheter, ökad samsyn om barn och internationell forskning. De delar som vi skrev gemensamt är metoddelen, empiri och tolkning samt diskussion.

Tidigare forskning

Då vi sökte litteratur gällande tidigare forskning upptäckte vi att den största delen av det vi fann och som skrivits gällande ämnet anmälningskyldighet har bedrivits i statlig regi. Då vi gjorde sökningar via skolans och landets bibliotek, referensdatabaser för internationella artiklar samt ur sociologiska databaser gällande oberoende forskning hade vi svårt att finna tillräckligt med relevant litteratur utifrån våra valda sökord.

Skolans möjligheter

Kapitel 6 i Föräldrabalken [FB] innehåller regler om vårdnadshavares ansvar gentemot sina barn. Oftast är det de biologiska föräldrarna som är vårdnadshavare. I de inledande bestämmelserna fastslås att barnets bästa ska komma i första rummet. Barn ska av vårdnadshavare ha rätt till omvårdnad trygghet och god fostran. Barn ska respekteras och inte utsättas för fysisk bestraffning eller annan behandling som kan upplevas som kränkande.

Om föräldrarna inte har förmågan att ge barnen kärlek och god uppfostran så har samhället ansvar för att familjen ska få det skydd och bistånd den behöver för att kunna tillgodose barnets behov. Ett barns uppväxtvillkor är beroende av den kontext barnet växer upp i. Viktiga faktorer för det är att barnet känner trygghet i sin närmiljö det vill säga sin familj, bostadsområde och skola (prop.2002/03:53, s.43-44). Enligt en rapport från Rädda Barnen (2006, s. 5) skall det inte spela någon roll vart ett barn bor utan att alla skall ha samma rätt till hjälp och att kommuners olika förutsättningar inte är ett hållbart argument för att neka ett barn sin rätt till stöd. De uppger vidare att det i dagsläget är ett mycket litet antal av de barn som behöver skydd och stöd som får detta i realiteten.

En viktig del av samhällets ansvar för att barn idag ska kunna tillgodose se sig en positiv utveckling är skolan. Det ska vara en skola som är anpassad efter barns behov vilket innebär att det finns både pedagoger på skolan men också andra yrkeskategorier såsom skolsyster, kurator och psykologer samt övriga vuxna. Skolan utgör ett starkt komplement till familjen när det gäller barns fostran och utveckling (prop.2002/03:53, s.43-44). Skolan är den miljö där barnen tillbringar stor del av sin vardag vilket innebär att det är skolan som har stor möjlighet och skyldighet att uppmärksamma om när ett barn behöver stöd och skydd. Det är därför av stor vikt att skolan besitter goda kunskaper i när ett barn far illa och dessutom har tydliga tillvägagångssätt i sådana situationer. Det bör finnas rutiner för hur man hanterar när ett barn far illa samt stöd till personalen vilket resulterar i att arbetet underlättas. Det innebär att det måste finnas kunskap och möjlighet till att kompetensutveckla den personal som möter barnen. Skolan betyder mycket för ett barns välbefinnande. Om skolan är välfungerande och har en god miljö kan det reducera barnets

utsatthet i sin närmiljö. Det gör att ett gott ledarskap från skolledningen är oerhört väsentligt då deras förhållningssätt påverkar skolmiljön och kan leda till förbättringar (a.a., s.52).

Skyldigheten att anmäla

När det gäller själva anmälningsskyldigheten så skall den ske genast till socialnämnden och enligt Socialstyrelsen (2004, s. 33-34) är det barnets behov som skall vara premissen för anmälan. Anmälan skall göras om det finns omständigheter som kan innebära att nämnden kan behöva ingripa till ett barns skydd. Det innebär inte att det måste vara baserat på grava missförhållanden eller utrett att nämnden *skall* ingripa eller vidta insatser för att göra en anmälan. Syftet är att så tidigt som möjligt uppmärksamma barn som befaras fara illa, och anmälningsskyldigheten träder i kraft redan vid misstanke.

Ett barn kan behöva stöd eller skydd från nämnden på två olika grunder, nämligen utifrån barnets miljö eller utifrån barnets beteende. En anmälare som känner till barnet och dess behov kan i samband med en anmälan lämna synpunkter eller förslag på hur man bäst skyddar barnet i den aktuella situationen men själva utredningen kring barnets situation skall göras av socialtjänsten, inte av andra tjänstemän. Socialtjänstkommittén uttrycker följande.

Att överlämna åt den enskilde tjänstemannen att bedöma om och när en anmälan skall göras anser vi inte vara förenligt med vad barnets bästa kräver. Tjänstemän inom andra verksamheter har inte samma möjligheter som socialtjänstens personal att skaffa sig en helhetsbild över barnets situation. En sådan ordning torde inte heller gagna integritets- och rättighetsintressena (a.a., s.34).

Anmälningsskyldigheten är absolut. Det innebär att anmälaren inte har mandat att själv överväga om huruvida ett barn behöver skydd eller ej. Endast socialnämnden har möjlighet att göra bedömningen om barnets behov av skydd. Den tjänsteman som observerat ett barn som misstänks fara illa har möjlighet att samråda med exempelvis skolledningen eller med socialnämnden men detta måste ske utan att anmälan för den skull fördröjs. Att skolledningen får kännedom om situationen och går vidare eller rent av förbjuder tjänstemannen från att anmäla, fråntar ändå inte den enskilda tjänstemannens egna och absoluta anmälningsansvar (a.a., s. 38-39) . Även när ett barn har utsatts för en situation längre bak i tiden gäller anmälningsskyldigheten. Ett barn som varit med om tidigare händelser kan likväl behöva stöd och skydd från socialnämnden för att kunna bearbeta det inträffade (a.a., s. 37).

För att ytterligare förtydliga vikten av att anmäla och det personliga ansvar som åligger de tjänstemän som arbetar med barn riktade JO allvarlig kritik mot en förskollärare som åsidosatt sin skyldighet att anmäla till socialnämnden. I det berörda fallet gällde det misstänkta sexuella övergrepp mot ett barn. Förskolläraren hade kontaktat socialnämnden men utan att uppge barnets identitet. Hon hade vidare valt att kontakta skolans psykolog samt en läkare vid BUP-kliniken. Vid undersökningar av barnet avskrevs

misstanken om sexuella övergrepp. Trots detta kritiserades förskollärarens agerande på grund av att hon haft en uppenbar misstanke om att barnet far illa men ändå underlåtit att göra anmälan (a.a., s. 35).

I dagsläget kan tjänsteman som förbiser plikten att anmäla missförhållanden kring barn dömas för tjänstefel enligt brottsbalken [BrB] eller åläggas disciplinpåföljd enligt lagen om offentlig anställning [LOA]. Därutöver kan vissa bestämmelser finnas i andra kollektivavtal. I regeringens proposition (prop. 2002/03:53, s. 65-66) framgår att Kommittén mot barnmisshandel föreslog ytterligare straffpåföljd för underlåtelse att anmäla till socialtjänsten vid misstanke om att barn far illa. Regeringen uppgav att detta skulle kunna främja barnens situation genom att sätta press på yrkesverksamma men förde även resonemanget vidare och problematiserade en straffpåföljd. Det resonemanget var grundat på en farhåga om att detta skulle tvinga fram snabba anmälningar som i slutändan inte gagnar det enskilda barnet.

Skolpersonal lyder under sekretesslagen [SkrL] 7:9 (Olsson & Lindelöv 2006, s. 128). Detta innebär dock ingen inskränkning på anmälningsskyldigheten eftersom den är överordnad sekretesslagen. Det betyder att lärarens skyldighet att anmäla tar vid och därmed får sekretessen brytas för att en anmälan skall kunna göras (a.a., s. 139). Syftet är att skydda det enskilda barnet och ge lärare möjlighet eller likväl skyldigheten att ingripa. Därmed är det lärarens skyldighet att göra en bedömning om huruvida barnet kan vara i behov av stöd och skydd från socialnämnden och om så är fallet är anmälan absolut (a.a., s. 155). Det är inte alltid socialnämnden och skolpersonalen har samma uppfattning eller gör samma bedömning men detta får ej inskränka på anmälningsskyldigheten, även om det troligtvis förekommer (a.a., s.102).

Utbildning och kompetens

För att socialtjänsten skall ha möjlighet att kunna arbeta med utsatta barn krävs att dessa barn uppmärksammas och att socialtjänsten får information. Enligt regeringens proposition framgår dock att flera yrkesgrupper som möter barnen i vardagen inte har kunskap om SoL 14:1 och dess bestämmelser. Därav finns heller inte möjlighet att lagen skall fungera på ett optimalt sätt. Det har dock visat sig att lärare besitter goda kunskaper när det gäller den egna skollagen vilken de måste förhålla sig till. För att förtydliga skolans skyldigheter infördes därför en hänvisning till anmälningsskyldigheten i skollagen. Benägenheten att anmäla visade sig ha visst samband med socialtjänstens villighet att efter en anmälan återkoppla till skolan (Prop. 2002/03:53 s. 54). Forskning visar att det inom skolan finns stora brister gällande anmälningsskyldigheten. Endast 30-40 procent av de anmälningar som borde ha gjorts blir gjorda i praktiken. Den exakta anledningen går inte att påvisa men de antydningar som finns påvisar ett behov av ökad utbildning gällande lagstiftningen men även ett behov av att lyfta fram en diskussion kring dessa ämnen (Olsson 2005, s. 39).

Att svåra traumatiska händelser påverkar barn och barns utveckling är något som under senare år har uppmärksamrats. Därmed har även barnens behov av att få hjälp och stöd lyfts fram. Ju tidigare insatser

som kan sättas in för ett barn som varit med om ett trauma, desto större är chanserna för barnet att återfå ett normalt liv. Regeringen framhäver vikten av att barn skall ha rätt till insatser som gynnar en positiv utveckling. Det har visat sig att kunskaperna kring barn som far illa varierar. Det kan till exempel förekomma skillnader i hur barn reagerar beroende på deras utvecklingsnivå. Eftersom skolan har en betydande roll när det gäller att förebygga att barn far illa är det av stor vikt att personalen även besitter tillräcklig kompetens för att barnen skall ha möjlighet till rätt insatser (Prop. 2002/03:53 s. 54).

I regeringens proposition (a.a., s. 46) framgår att barn är bärare av rättigheter och att dessa rättigheter skall respekteras. När man idag bedömer barn och ungas villkor är det en grundläggande princip att utgå ifrån mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar. Enligt det sociala utskottets betänkanden (2002/03: SoU 15, s. 15 ff.) framgår att skolan är en stor och naturlig del i barns vardag. Möjligheten att upptäcka barn som far illa är därför hög i just den miljön. Det är därför av mycket stor vikt att personal anställd vid denna myndighet får tillräcklig vetskap och kompetens för att kunna avgöra när en annan profession än skolan behöver ingripa till ett barns skydd. Därmed ökar möjligheten att ge stöd och hjälp samt upptäcka barn som far illa eller som riskerar att fara illa.

Ökad samsyn om barn

När vi använder oss av begreppet samsyn vill vi börja med att förtydliga att det i denna studie är likställt med begreppen samarbete och samverkan. Det finns yrkeskategorier som i olika system möter barn som far illa och ofta ska dessa yrkesgrupper samverka med varandra för att se till barnets bästa. Det kan exempelvis vara socialsekreterare, medicinsk personal, skolpersonal, psykologer, poliser och jurister. I de här yrkeskategorierna som möter barn finns ett behov av att på ett enhetligt sätt kunna framställa under vilka omständigheter som ett barn far illa. Det saknas idag en gemensam uppfattning mellan de olika yrkesgrupperna om vilka beteenden som kan vara skadliga för barn samt vilka konsekvenser som det kan innebära för barnet (prop. 2002/03:53, s.47). Colbiörnsen och Sundell skrev i sin FoU rapport (1999:24, s.9-10) att det är viktigt att uppleva behov av att samarbeta när barn far illa samt att också veta vilka roller man ska ha i samarbetet. Det får inte handla om hur stor makt enskilda aktörer ska ha i ett samarbete, utan tonvikt måste läggas på barnets behov. Det väsenliga är att det i samarbetet finns en grundläggande syn på samhällets gemensamma ansvar och skyldighet att ingripa när ett barn far illa. För att skapa gynnsammare förutsättningar för god samverkan mellan de olika yrkesgrupperna behövs det ett språkbruk som är enhetligt. Ett gemensamt språkbruk skulle bland annat innebära att man undviker missförstånd. Det skulle också underlätta när man ska beskriva under vilka förutsättningar ett barn far illa, samt när barnets hälsa och utveckling kan skadas (prop.2002/03:53, s.47).

I propositionen (a.a., s. 47-48) fördes ett resonemang om varför det är av vikt att ge exempel på olika situationer som kan innebära att ett barn far illa. Dessa exempel är framtagna av Kommittén mot barn-

misshandel och beskrivs i denna studie under rubriken Bakgrund. Att exemplifiera situationer när barn far illa innebär att man underlättar för samverkan mellan berörda yrkesgrupper samt ger en vägledning till när man bör anmäla. Det ger yrkesverksamma som arbetar med barn men även andra vuxna som i sin vardag möter barn ett verktyg när en anmälan övervägs. Det ger även socialtjänsten ett verktyg när de ger konsultationer i dessa ärenden.

I sociala utskottets betänkande (2002/03:53, s.84) finns ett ställningstagande som säger att de stängda dörrarna mellan skolans miljö och socialtjänsten måste öppnas. De skrev att socialtjänstlagen bör ändras så att samverkan kan underlättas mellan dessa två myndigheter i syfte att värna om de barn som far illa. Det innebär att den sekretess som socialtjänsten lyder under måste ses över. Ett ökat samarbete mellan socialtjänsten och skolan skulle innebära att utsatta barn får en bättre förutsättning att klara sig väl i livet.

Ledningens roll vid samverkan

En viktig del i att samverka mellan yrkesgrupper som möter barn skall bli framgångsrik är att den är väl förankrad hos respektive ledning. Om ledningen visar att de prioriterar samarbete genomsyras den inställning på övrig personal (Colbiörnsen & Sundell, 1999, s.41). Således är det väsentligt att skolledningen beaktar de miljöer där barn riskerar att inte få en god utveckling och dessutom ger mandat till sin personal att utöva samverkan mellan yrkesgrupperna (prop. 2002/03:53, s.59). Samarbetet kan lätt gå förlorat om aktörerna har skilda mandat från sin ledning. En del chefer kanske har gett mandat till sin personal att de får ta enklare beslut, medan en annan chef kanske har gett mandat att personalen får fatta beslut fullt ut eller tredje scenariot att det inte ges mandat överhuvudtaget (Colbiörnsen & Sundell, 1999, s.10).

Det finns flera faktorer ledningen kan markera för att visa att samverkan är viktig och prioriterad. Chefen kan bidra med nödvändiga resurser, ge tidsramar och möjlighet till uppföljning mellan de olika samverkansaktörerna. Ytterligare en faktor är att delegera ansvar så att den yrkesverksamme som arbetar med barn känner frihet i sitt arbete och har möjlighet att sätta sig in i barnets problem. Det är viktigt att bemöta ett barn som far illa med respekt och lyhördhet samt skapa en god relation med barnet. En av de viktigaste faktorerna för ett lyckat samarbete är att ledningen ger tydliga och konkreta mål för samarbete (a.a., 1999, s.42).

Utgångspunkter för samverkan

Det finns ingen klar bild hur myndigheter emellan skall samarbeta när det gäller barn som far illa. Det gör att det kan uppstå problem i form av gränsdragning och roller när det gäller juridiska, ekonomiska och organisationskulturella aspekter (a.a., s.40). För att kunna få till stånd god samverkan mellan olika instanser är det avgörande att man har respekt och även viss kunskap om den part man ska samverka med. Ett exempel på samverkan för skolans del är att det kan finnas en socialsekreterare placerad i skolan. Förut-

sättningarna för samverkan förbättras om de olika instanserna accepterar och anammar de olikheter som finns inom de olika verksamheterna. För att en samverkan skall fungera krävs det struktur mellan verksamheterna om barn som far illa. Det betyder regelbundna möten där man också klargör vilka förväntningar som finns för samverkan. Det är viktigt att det finns tydliga mål och gemensamma arbetsmetoder och inte minst ett etiskt förhållningssätt (prop. 2002/03:53, s. 61).

En av fördelarna med samverkan är att man kan upptäcka problemen i ett tidigare skede och redan på det stadiet sätta in nödvändiga resurser. Om ett barn får den hjälp och stöd som behövs i ett tidigt skede kan det verka förebyggande då resurserna inte behöver bli så omfattande som de kanske skulle ha blivit om man avvaktade med insatser (a.a., s.60).

Kritik mot samverkan

Colbiörnsen och Sundell (1999, s.9-10) tog också upp negativa konsekvenser av att olika yrkesgrupper som arbetar med barn samarbetar. Vid ett icke-samarbete kan det öka mängden av insatser för barnet. Barnet kan få upprepade resurser och stöd under lång tid från flera organisationer. En annan negativ aspekt med samarbete är att ansvarsfördelningen mellan yrkesgrupperna blir oklar och så även flexibiliteten. Samverkan kan utgöra ett problem om man lägger för mycket energi på relationer mellan deltagarna och förlorar fokus på det egentliga målet, nämligen att förbättra situationen och hjälpa det enskilda barnet.

Internationell forskning

När vi sökte efter internationell forskning kring vårt område om anmälningsskyldighet och dess implementering fann en artikel från USA. Titeln på artikeln är: *Supporting school professionals through the establishment of a school district policy on child treatment* (Dombrowski & Gischlar, 2006, s.234). Den är intressant för vår studie eftersom den tar upp de frågeställningar vi utgår ifrån. I artikeln skrevs det om lärarnas kompetens och faktiska kunskap när det gäller lagstiftningen om när ett barn far illa och hur lagen ska implementeras i det dagliga arbetet. Vidare beskrevs betydelsen av skolledningens inställning till anmälningsskyldigheten samt hur den genomsyras till övrig skolpersonal. Det fördes ett resonemang i artikeln om skolledningens inställning kan påverka benägenheten hos lärarna att anmäla eller inte anmäla när ett barn far illa.

Artikeln är också relevant i vår studie då den tar upp de systemteoretiska begreppen om *öppna* och *slutna* system och deras betydelse i skolmiljön. Artikeln ska ses som ett ramverk för att etablera en policy för hur lärare ska kunna upptäcka att ett barn far illa samt hur de ska hantera sin anmälningsskyldighet (a.a., s.234).

Lärare har den bästa möjligheten att identifiera och rapportera när ett barn far illa, eftersom de har daglig kontakt med barnen. Det är därför det borde ges utbildning till skolpersonal om barns missförhållanden

och hur dessa kan identifieras. I utbildningen bör det även ingå tillvägagångssättet för hur man ska rapportera när ett barn far illa. Skolpersonal borde få ökad kunskap om hur lagen är utformad och vad den faktiskt inbegriper (a.a., s.234-235). Det finns tvetydigheter i lagen som kan leda till att man underlåter sig att anmäla. Påverkbara faktorer för skolpersonal att inte anmäla kan vara:

- Att man har en rädsla för att man har fel i sin misstanke
- Att man måste ha bevis för att ett barn verkligen far illa
- Att det finns en skolledning som inte uppmuntrar till anmälan
- Att man upplever att förtroendet som finns mellan lärare och dess föräldrar skadas (a.a., s.236).

Även om skolpersonal har en skyldighet enligt lag och även en etisk plikt att anmäla när de misstänker att ett barn far illa är det enligt Dombrowski & Gischlar (a.a., s.236) inte tillräckligt för att öka benägenheten att anmäla. Det är viktigt att skolledningen skapar ett sådant klimat på arbetsplatsen där man ger support i det uppdrag man har i att rapportera om barns missförhållanden. Ett sådant klimat skulle underlätta för lärare att anmäla om det på skolan finns en tydlig policy som dessutom blir klarlagd för föräldrarna.

En del skolor har kanske redan en sådan policy som erbjuder stöd till sin personal, men den är inte implementerad i det dagliga arbetet på grund av dålig kommunikation mellan berörda parter såsom ledning, lärare, elever och föräldrar. Det kan i vissa områden förekomma att man inte anmäler för att bibehålla en bild av att i just det området finns inga barn som far illa (a.a., s.235)

Det sociala klimatet på skolan är det som utgör skolans personlighet och påverkar beteendet hos dem som är delaktiga i skolsystemet. Skolan är ett system som kan vara både öppet och slutet. Om man har ett öppet system i skolan där information kan ges och tas emot så blir det ett respektfullt möte mellan ledning och personal. Det öppna systemet i skolan skapar förutsättningar för samarbete och goda relation. Skolledningen i ett öppet system är den part som lyssnar, stödjer och ger läraren den frihet som behövs för att kunna utföra ett gott arbete. I ett öppet system är lärarna oftast samarbetsvilliga och engagerade (a.a., 2006, s.237).

Om det däremot upplevs att skolledningens inställning och förhållningssätt gentemot elever och personal är ett slutet system, kan det resultera i att läraren känner att det inte finns något stöd hos ledningen. Skolledningen kan då uppfattas av lärare som oflexibel, vilket kan medföra att läraren förlorar sin initiativkraft. Risken med ett slutet system i en skola är att lärarna kanske inte vågar anmäla om ett barns missförhållanden, eftersom de känner brist på stöd från ledningen eller riskerar att få en reprimand (a.a., s.237).

Enligt Dombrowski & Gischlar (a.a., s. 237) är det i ett öppet system som lärarna känner stöd och besitter en självbestämmanderätt som underlättar för dem att anmäla när ett barn far illa utan risk för närmare granskning. Dombrowski & Gischlar (a.a., s.237) poängterade därför att skolledningen och skolstyrelsen har ett viktigt och angeläget ansvar att beakta dessa frågeställningar som berör anmälningsskyldigheten och dess implementering.

Implementering

Dombrowski & Gischlar (a.a., s.238-239) redogjorde för ett tillvägagångssätt som skolor kan använda när man anmäler att ett barn far illa:

1. Skoldistriktet i USA bör överväga att skapa ett policydokument som klarlägger proceduren som lärare ska förhålla sig till efter det att en anmälan är gjord.
2. Det ska finnas ett uttalat stöd från ledningen som ger skolpersonalen frihet och flexibilitet att anmäla.
3. I en del skolor kan man utse en person oftast rektor som rapporterar om ett barns missförhållanden till CPS (Child Protective Service). Den person som är utsedd att rapportera ska inte underskatta lärarens bedömning om att ett barn far illa eller riskerar att fara illa. Istället ska den personen ge sitt uttryckliga stöd till läraren.
4. Skolan bör underrätta föräldrarna när de gör en anmälan samt vara noga med att informera föräldrarna om lärarens anmälningsskyldighet. Syftet med att informera föräldrarna om lärarens skyldighet att anmäla är att lindra lärarens eventuella skuld känslor och upplevelse av svek gentemot föräldrarna. Det innebär även att föräldrarna får kännedom om skolans plikt att anmäla.
5. Ett ökat samarbete mellan skola och CPS är önskvärt. CPS kan informera skolor om barns missförhållanden samt ge adekvat hjälp och stödinsatser till föräldrar som är i behov av insatser för att deras barn ej ska fara illa.

Dombrowski & Gischlar (a.a., s.240) betonade att barns missförhållanden ska ges den högsta prioritet och anmälningsskyldigheten ska tas på största allvar. Barn som far illa blir berövade på sin värdighet och det kan ge skadliga konsekvenser för barnets sociala och känslomässiga utveckling (a.a., s.234).

Motivering av teori

Lärare har enligt SoL 14:1 skyldighet att anmäla när ett barn kan behöva skydd från socialnämnden. Det innebär att lagen utgör en faktor som läraren måste förhålla sig till. Det finns dock fler faktorer som läraren interagerar med och som kan påverka tolkningen av anmälningsskyldigheten. En av dessa är skolled-

ningen vars ledarskap kan inverka. Det är också det enskilda barnet och dennes situation. Ytterligare en viktig faktor är lärarens egna personliga värderingar och erfarenheter. Alla dessa faktorer inverkar och påverkar varandra och således även läraren. Om vi väljer att se dessa faktorer som system som växelverkar gentemot varandra får vi ett systemiskt perspektiv, det vill säga att helheten är mer än delarna och att vi istället för ett linjärt tänkande erhåller ett cirkulärt tänkande (Se fig. 1.). Vårt val av teori grundade sig på att läraren ingår i sin yrkesroll i flera olika system som inverkar på varandra.

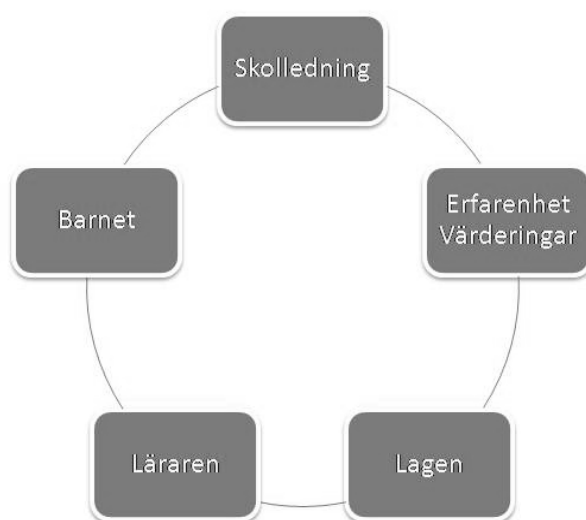

Fig.1 *Cirkulärt system*: Figuren visar de faktorer vi har beaktat utifrån våra frågeställningar i den här studien. Det vi vill påvisa är hur de olika systemen interagerar och påverkar varandra cirkulärt.

Teoretiska utgångspunkter

Generell systemteori har sitt ursprung från naturvetenskapen och en av grundarna var österrikaren och tillika biologen Ludvig von Bertalanffy (1901-1974) som presenterade teorin redan på 1940-talet (Forsberg & Wallmark, 2005, s.27). Teorin är applicerbar på både biologiska, fysiska och sociala system och alla system har sina generella lagar att förhålla sig till.(Bertalanffy, 1968, s.33). Systemteorin förkastar inte andra teorier utan öppnar upp för att teorierna skall ha möjlighet att integreras. En teori som kan samspela med systemteorin är den psykodynamiska. Den omfattar människors inre känslor och reaktioner på sin omvärld och beskriver hur interaktionen ser ut mellan oss människor ur ett individperspektiv. Systemteorin knyter samman detta genom att se människans samspel utifrån en kontextuell nivå. Det innebär att perspektivet breddas eftersom det systemiska tänkandet går ut på att en person påverkas och förändras genom yttre faktorer (Payne, 1997, s.197).

Att tänka systemiskt innebär att se världen i helheter, där allt hänger ihop och ingen del är viktigare än någon annan. Runt om oss finns sammanhang och mönster som bildas, växer, upplöses och övergår i något annat. För att förstå världen måste vi inordna oss i detta levande system på ett sätt som tillåter regelbundenheterna att träda fram. Att tänka systemiskt är att vägra bryta upp helheter, vilket paradoxalt nog innebär att tänka så litet som möjligt. Att tänka systemiskt är att ta emot världen precis som den är... och låta den berätta (Öquist, 2003, s.125).

Systemteorin kan tillämpas i sociala system, på familjer, grupper och samhällen. Det väsentliga i systemteorin är att den fokuserar på helheter och inte på specifika detaljer och smådelar (Payne, 1997, s.193) I systemteori betraktas varje individ som en del i en större helhet. Vi människor är en del i en större organiserad helhet, en länk i livets cirkelgång. För att kunna ta till sig systemperspektivet måste vi frångå att uppmärksamhetens fokus skall ligga på individnivå. Det innebär att vi som människor inte får se oss själva som unika och speciella i förhållande till de övriga livsformer som finns i naturen. Istället för att ha ett linjärt tänkande har man ett cirkulärt tänkande i form av ett kretsloppstänkande. Det kan innebära att orsaker och händelser i kretsloppet påverkas av varandra och kan ge effekter på lång eller kort sikt och att utveckling kan ske och se ut på flera olika sätt (Öquist, 2003, s.51 ff.). Vi som människor måste placera oss själva som **en** del i kretsloppet med varken större eller mindre betydelse än någon annan. Det betyder också att låta det som finns i bakgrunden vara lika viktigt som frontfiguren. Systemteorin menar att vi ska sträva efter att inte beakta en människas händelser och episoder i livet som den personens individuella egenskaper. Istället handlar det om att försöka förstå att den enskilda individen påverkas av hela sitt sammanhang. Det krävs ödmjukhet och förståelse för vad man som enskild individ kan åstadkomma eftersom man har begränsade möjligheter och resurser. Enligt systemteorin handlar det om att betrakta

verkligheten på ett aningslöst och okomplicerat sätt. Det förutsätter att vi måste bortse ifrån de inskränkningar och förutfattade meningar vi har om vår omvärld (a.a., s.8-10).

I systemteorin förklarar man människans beteende utifrån att se till personens totala sammanhang. Det är bakgrundsaspekterna som möjliggör ett visst beteende hos en individ och gör oss till vilka vi är. (a.a., s.10). Systemteorin innebär att tänka i interaktionstermer. Det innebär att se mönster i olika handlingar och att det är flera faktorer som kan vara orsaken till olika problem (Bernler, 1984, s.2).

Öppna system

En människa är beroende av olika system för att enligt ur ett systemperspektiv kunna leva ett tillfredsställande liv. Det är resurssystem som finns i en persons direkta sociala omvärld:

- Informella och naturliga system till exempel familj, vänner och arbetskamrater eller andra kollegor
- Formella system det vill säga myndigheter och kommunala instanser
- Sociala och samhällseliga system såsom skolor och sjukhus (Payne, 1997, s.198)

För att de olika systemen ska kunna växa och utvecklas bör det finnas en förmåga att kunna ge och ta emot information. I det systemiska tänkandet handlar det om öppna och slutna system. En förutsättning för att kunna ta och ge information är att systemet är öppet. Ett öppet system innebär att det finns ett fritt utrymme för möjlighet till samspel med omgivningen (Öquist, 2003, s.28-29). En faktor som kan påverka hur öppet ett system är bland annat strukturella förhållanden. Strukturella förhållanden kan se olika ut beroende på organisation, storlek och vilken uppdelning som finns i strukturen. Människor i ett system bär förutom ovanstående också med sig egna värden och regler vilket minskar variationsfriheten i systemet (a.a., s.63ff.). Det här är självreglerande system, det vill säga att man måste förändras i och med krav från subsystem och yttre övergripande system. De här förändringarna gör att man kan bibehålla sin plats i systemet (Forsberg & Wallmark, 2005, s.30). Det är inte bara förändringar som gör att systemet består, utan även det öppna systemets inre gränser. Gränserna behövs för att tydliggöra subsystem som exempelvis barn och föräldrar eller elever och lärare. Gränserna skyddar de olika funktionerna som finns i ett system. Gränserna tillåter utveckling och förändring hos varandra men är också en markör för att inte bli invaderat och utplånat. ”Möten sker alltid över en gräns. Utan gränser skulle inget möte kunna äga rum” (a.a., 2005, s.30).

Matchning är ett sätt att få till stånd en förändring i det öppna systemet. Det är en strategi för att uppnå olika mål. Matchning innebär process genom kommunikation där en är sändare och en är mottagare (a.a., s.90). Öquist gav ett exempel på matchning genom att en lärare (sändare) bekräftar en elev (mottagare).

Det gäller för läraren att följa eleven och inte spela huvudrollen. Läraren bör vara lyhörd och följsam vilket leder till att läraren får kontroll över situationen. Det handlar inte om att ge avkall på sin auktoritet utan istället att få handlingsfrihet. Variation är ett begrepp som Öquist använde när han beskrev innebörden av att vara flexibel och ha handlingsfrihet. ”Att ha en välbalanserad budget av flexibilitet med goda reserver och en fungerande vakthållning inför oförutsedda händelser är med systemteoretiska termer det närmaste man kan komma ett gott liv” (a.a., s.101).

Hierarkiska system

System organiserar sig hierarkiskt. Varje system ingår i ett större system och inbegriper subsystem. Ett exempel kan vara ett familjesystem som är ett subsystem i ett släktsystem. Subsystem i en familj är exempelvis syskonsystem och föräldrarsystem (Forsberg & Wallmark, 2005, s.29). I systemteorin talas det om komplementärt samspel vilken innebär att man har olika hierarkiska roller som gör att man har annorlunda beteenden gentemot varandra, utifrån vilken beroendeställning man besitter. Exempel på det är lärarens roll i förhållande till elevens (a.a., 2005, s.34). Beteenden är hierarkiskt uppbyggda, där den högre hierarkin har störst dignitet. Beteende med högre hierarki kalibrerar beteenden på lägre nivå. Det betyder att om man vill ha till en förändring så bör man lägga kraft på att förändra de högre hierarkierna som då genom sin dignitet sätter sin prägel på de lägre hierarkierna (Öquist, 2003, s.17).

En människa har övergripande system såsom byråkratiska organisationer att förhålla sig till, vilket kan påverka hur man anpassar sig i samhället. Övergripande system förfogar över makt och har hög hierarkisk status vilket kan avgöra hur en människa agerar och vilken handlingsfrihet som föreligger (Payne, 1997, s.207).

I ett systemteoretiskt perspektiv är man med och förändrar sin omgivning, samtidigt som man själv blir förändrad av den. Om man utvecklas av förändringen och accepteras den utvecklingen av omgivningen uppträder en ömsesidig anpassning (a.a., s.203). I ett system gäller det att inte vara för lika då är det svårt att utvecklas och få till en förändring. För att en förändring ska komma till stånd krävs ett visst mått av olikhet. Det handlar om att tillföra systemet något nytt för att tillhandahålla en förändring. Om det däremot föreligger en alldeles för stor diskrepans mellan en person och det system hon ingår i är en förändring inte möjlig. Det innebär att för att erhålla ett utvecklande system bör man ha förmågan att både vara delaktig i systemet samtidigt som man måste besitta en viss distans till det (Bernler, 1984, s.8-9).

Faktorer som underminerar en ömsesidig anpassning kan vara sociala problem såsom dålig ekonomi, utanförskap och stämplingsprocesser (Payne, 1997, s.203). Det gäller att medvetandegöra vad vi tar in och vad vi utelämnar, vad vi anser ha större respektive mindre betydelse i ett problem. Genom att förstå att de faktorer vi beaktar i ett problem resulterar i vilken lösning ett problem får (Öquist, 2003, s.57).

Empiri och tolkning

Utifrån vårt val analyserade vi löpande och presenterade materialet på följande sätt för att göra analysen strukturerad och överskådlig. Vi använde oss av olika teman, främst med utgångspunkt ur våra grundläggande frågeställningar:

- Tolkning av lagtexten
- Skolledningens roll
- Erfarenheter och värderingar
- Implementering

Vidare tolkade vi allt vårt insamlade material med utgångspunkt ur den tidigare forskning vi har berört samt kopplade analysen till de teoretiska utgångspunkter som tidigare presenterats i uppsatsen. Utöver dessa element såg vi över det insamlade materialet för att utröna om vi kunde dra ytterligare slutsatser utifrån informanternas individuella utsagor. Vi redovisade först informanternas utsagor och gjorde därefter vår tolkning med anknytning till den litteratur vi studerat i ämnet. För att ytterligare framställa informanternas svar kompletterade vi svaren med det icke verbala som framkommit under intervjuerna.

Intervjupersoner

Samtliga lärare arbetar med barn i årskurs ett till sex. Fem av informanterna arbetar som klasslärare och en är specialpedagog. Informanterna har fått fingerade namn. Jens, Marika, Karin, Petra och Rita är alla klasslärare. Yvonne är specialpedagog.

Tolkning av lagtexten

För att presentera informanternas svar på tolkningen av lagtexten gällande SoL 14:1 använde vi oss av flera faktorer, nämligen den övergripande *tolkningen av lagen*, begreppet *få kännedom* om samt de *oklarheter* kring lagtexten som presenterats under intervjuerna. Valet av just dessa faktorer är dels grundade på de intervjufrågor vi använt oss av, men även utifrån det som framkommit från informanterna själva.

Informanterna svarade på frågan om hur de tolkade lagtexten som sådan. För att de skulle ha möjlighet att göra detta uppvisades en utskrift av SoL 14:1. Utifrån vårt insamlade intervjumaterial kunde vi urskilja vissa skillnader mellan lärarnas uppfattningar.

Både Petra och Jens ansåg att lagen lämnar öppet för tolkningar utifrån orden ”**kan** innebära att socialnämnden...”. Petra letar upp lagtexten som hon har med sig i sin anteckningsbok och uttrycker att det finns vissa ord som hon reagerar på, bland annat ordet *man* och *får kännedom om något som **kan** innebä-*

ra... Hon fortsätter att förklara att hon utifrån dessa ord anser det vara en värderingsfråga eller en tolkningsfråga utifrån att det inte finns något som kan ses som svart eller vitt. I övrigt anser Petra att texten är ganska enkel att förstå. Jens uppvisar ett lugn då han beskriver sin uppfattning av lagen. Han redogör sakligt för sina åsikter då han berättar följande

Jaa, min tolkning och det jag så att säga har lärt mig och kommer ihåg av egen erfarenhet är att det just kan räcka med att man misstänker och att man har en... att man får olika... ja, flera ledtrådar på att nåt kan vara fel. Alltså jag kanske inte ser att det är... om ett barn har blivit misshandlat, jag kanske inte ser svaret. Men jag ser blåmärken till exempel, eller jag får höra att barnet säger si eller så. Så att så tolkar jag det. Det kan räcka men här har vi ju på något sätt en... ja, hur mycket... räcker det med att man har ett litet blåmärke eller ska det vara ett stort blåmärke. Ska barnet ha sagt det flera gånger eller räcker det med en gång? Det är ju tolkningen... och där tycker jag att det är svårt. Där känns det som att man behöver ganska mycket innan man går vidare...

Marika däremot gör bedömningen att ordet **kan** innebära tyder på att hon tydligare bör veta innan en anmälan görs. Hon menar att slutet på meningen ger henne uppfattningen om att hon måste veta säkert innan hon gör en anmälan. Vidare förklarar hon att det inte är lätt att tolka.

Härmed kan vi urskilja att redan de första raderna i SoL 14:1, nämligen ”Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden” påvisar skillnader i lärarnas tolkning. Om vi ser detta fenomen systemteoretiskt så kan vi se att lagtexten ger utrymme för subjektiva bedömningar. Därmed blir lagtexten ett öppet system tack vare att den tillåter tolkningar baserade på andra system. I och med att lagen trots öppenheten för subjektiva bedömningar utgör en skyldighet för lärare innebär det även att lagen i sig är ett eget hierarkiskt system.

Att få kännedom om

När vi bad lärarna att förklara hur de uppfattade orden ”få kännedom om” visade det sig att de flesta hade en snarlik uppfattning om vad begreppet innebär. Jens uppger att begreppet för honom innebär att det kan handla antingen om att man pratar med varandra eller att han får höra eller läsa något.

Marika blir lite tveksam då vi ställer frågan. Hon funderar tyst en stund innan hon svarar att hon inte anser begreppet vara vagt. Hon berättar att det svåra är att sedan veta hur hon ska gå vidare efter att hon fått kännedom. Hon menar att hon brukar få kännedom snabbt om något händer. Antingen av lärare eller av föräldrar, men även genom barnen själva. Marika uppger att barn oftast är snabba med att berätta när något händer. Därefter återkommer Marika till det hon anser vara det största problemet, nämligen hur hon skall fortsätta agera efter att hon fått reda på att ett barn kan fara illa.

Yvonne beskriver att begreppet för henne är lite otydligt. Hon tvekar lite innan hon svarar och ställer sedan en fundersam fråga om hur det egentligen går till. Sedan svarar hon att det för henne innebär att någon berättar för henne, eller att hon får läsa något. Som exempel anger hon att det

eventuellt skulle kunna handla om en utredning. Hon förtydligar och framför att det framför allt handlar om att hon får information eller vetskap om att något inte står rätt till. Hon fortsätter förklara:

Ja, om jag får veta då genom att jag får kännedom om nånting mycket... ja, ha kännedom om vad det är för något som detta barnet är utsatt för. Det måste vara något konkret. Jag kan ju inte bara gå på hörsägen, eller läsa något, jag måste ju veta, se nåt som är bevis på det helt enkelt.

Karin svarar kort och koncist då hon berättar att begreppet för henne är detsamma som "blotta misstanken". Petra menar att det finns två kriterier att ta hänsyn till. Hon poängterar tydligt att det å ena sidan handlar om att man får höra någonting från barnet eller från någon i barnets omgivning. Å andra sidan säger hon att hon själv kan uppfatta signaler och tolka dessa som att något inte står rätt till. Rita korsar händerna och har en fast blick då hon svarar på frågan. Hon förklarar att det handlar om att få information från antingen eleven eller genom andra berörda.

Vi upplever att diskrepansen mellan lärarnas tolkningar är stor. Karin likställer begreppet med blotta misstanken medan Yvonne upplever att hon behöver ett konkret bevis. Med detta drar vi slutsatsen att barn har olika förutsättningar för att bli uppmärksammat beroende på dess lärares tolkning. Enligt tidigare nämnd proposition (Prop. 2002/03:53, s.54) har det barn som far illa större möjligheter till gynnsam utveckling ju tidigare deras situation uppdagas. Vi ställer oss frågan om lärarnas olika tydning av lagtexten i slutändan kan innebära en inskränkning på barnets rätt till skydd. Utifrån de svar vi erhållit och den uppfattning vi fått under intervjuerna besitter dessa lärare en stor vilja och ambition att finnas till för barnen men att det i vissa fall råder osäkerhet kring själva tillvägagångssättet vid en anmälan. Även regeringen har i sin proposition (a.a., s. 52) påtalat vikten av att lärare bör ha adekvat kompetens för att kunna uppmärksamma och stödja de barn som far illa och behöver skydd. Om vi utifrån ett systemiskt synsätt analyserar bristen på kompetens innebär den en inskränkning av handlingsfriheten.

Oklarheter

Vidare ställde vi frågan om lärarna själva upplevde några oklarheter i lagtexten som sådan. Efter en visuell presentation av SoL 14:1 fick lärarna möjlighet att i lugn och ro läsa igenom texten. Jens hade en klar uppfattning om att han har anmälningsskyldighet men blev osäker på vad i texten som egentligen berörde skolan som sådan samt vad som berör de anställda och uttrycker:

Ja, alltså, det jag kan tycka är luddigt här är att först... Det första tycker inte jag är nåt konstigt, att få kännedom det känner jag att det är inget luddigt i det... för mig i alla fall för jag tycker man får, får man reda på nåt så ska man anmäla det. Men däremot, så det här med myndigheter vars verksamhet... man pratar om olika myndigheter som berörs av det här och sen så lägger man in på slutet att detta gäller även anställda hos sådana myndigheter. Det kändes som antingen lite kaka på kaka

eller för mig lite förvirrande... jag, jag får tänka till lite... hur menar man där? Känner jag... jag förstår inte skillnaden. Först är det myndigheten som institution och sen dom som är anställda av sådana myndigheter, det kändes konstigt.

Även Yvonne ansåg att texten hade brister. Hon letar uppåt med blicken och uttrycker sedan att det finns svårigheter med att klassa vad som menas med nämnd och myndighet:

Ja alltså den här nämnden, det skulle ju kunna stå då vilken nämnd och inte bara nämnden, till exempel. I första meningen. Det står ju inte mycket om skolan här tycker jag. Utan det är, det är ju myndigheter då vars verksamhet berör barn. Det kan ju stå då skolan till exempel. Lite mer tydligt tycker jag. Mer konkret så där. Ja, så den är väl, väl sådär lite, som man skriver då, formmässigt är den väl helt riktig men... den skulle kunna vara lite tydligare tycker jag.

Hon uttalar vidare att hon anser att det är svårt att avgöra vad som är barns skydd, att hon skulle vilja veta mer specifikt vad begreppet innebär. Hon menar att det inte framgår i texten och att det skulle behöva konkretiseras och tydliggöras för att hon lättare skall förstå själva undermeningen. Yvonne påtalar även att det finns andra oklarheter. Bland annat att det inte står detaljerat att lagen gäller dem som arbetar i skolan utan att lagen endast benämner att det är myndigheter vars verksamhet berör barn. Det gör enligt Yvonne lagtexten otydlig.

När vi intervjuar Marika och ställer samma fråga kan vi även här ana en viss osäkerhet kring vissa begrepp i lagtexten. Marika skrattar då hon läst lagtexten och säger att det är förvirrande. Hon uppger att det i lagtexten räknas upp så många olika instanser som berörs av anmälningskyldigheten att det är svårt att navigera. Hon medger att hon ändå fastnar vid verksamhet som berör barn, men säger att det för henne skulle bli tydligare om texten endast föreskriver skolans skyldigheter. Att den är rörig i nuvarande skick. Marika talar om att hon själv tappar bort sig i texten redan på tredje meningen.

Karin däremot vill gärna använda egna ord för att klargöra texten. Hon förklarar hur hon tänker:

Alltså jag kan ju tycka att den är lite rörig sådär och jag tänker att det där med blotta misstanken som jag vill utgå ifrån är mycket lättare. Jag tycker det. Men det går väl inte att skriva blotta misstanken kanske? Det här är ju uppräkningslista av en massa olika delar inom omsorg och offentlighet men jag kan ju tycka att jag jobbar inom skola och omsorg och det är ju där jag har mina rötter.

Petra anser att texten är både kort och kärnfull. Hon uttrycker dock en önskan om att den ändå kunde vara lite mer detaljerad. När Rita tolkar texten utifrån eventuella oklarheter blir hon först tyst. Hon berättar sedan att hon anser texten vara ganska klar. Trots detta gör även hon en koppling till bristen på detaljer i lagen. Men hon anser ändå att en för detaljerad lag även kan vara till nackdel:

Den är väldigt allmän. Det står ju inte specifika fall. Det kan ju vara vad som helst allt från incest till ja det är så stort. Det inbegriper ju allt. Men själv tycker jag inte den är luddig utan texten är ganska klar eftersom det står så här, vars verksamhet som rör barn inom hälsor och sjukvård och kriminalvård. Ja inte vet jag. Nej jag tror inte det. Visst kan man specificera typ att barnet har tre blåmärken och hur långt ska det gå. Men egentligen ska man ju anmäla så fort man får veta nåt.

Den avsaknad av kriterier eller detaljerad information som lärarna efterfrågar finns redan. Visserligen inte i lagtexten men de finns beskrivna av Socialstyrelsen för att underlätta bedömningen av barn som far illa (Socialstyrelsen 2004, s. 36-37). Utifrån de svar vi har fått ställer vi oss frågande till huruvida lagtexten och Socialstyrelsens kriterier verkligen är implementerad i skolans verksamhet eller ej. Vi har vidare i intervjuerna märkt att flera av lärarna önskar att ett resonemang kring just anmälningsskyldigheten skall föras på skolorna. Det finns ett behov av att tydliggöra denna skyldighet men för att åstadkomma en förändring krävs enligt regeringen inte bara ett resonemang på enstaka skolor utan åtgärder på flera nivåer (Prop. 2002/03:53, s. 65-66). Vi kan se att implementeringen av anmälningsskyldigheten i skolans verksamhet har uppmärksammats som en svårighet i Sverige, men upplever att vägen mot en förändring inte verkar vara utstakad. Detta problem finns till synes även internationellt, vilket Dombrowski och Gischlar (2006, s.235) påvisar då de beskriver en liknande problematik i USA. Även där saknas implementering av hur barn som far illa eller misstänks fara illa skall uppmärksammas i skolan för att få stöd och hjälp. Författarna av den artikeln likväl som vår svenska regering eftersträvar tydligare tillvägagångssätt.

Skolledningens roll

Med skolledning avser vi främst rektor på de skolor där vi utfört intervjuerna. Då vi frågade våra informanter om skolledningens betydelse i relation till benägenheten att anmäla visade det sig finnas liknande resonemang hos flera av dem. Utifrån de svar vi fick och genom att i analysen ställa upplysningarna i relation till teorin och den tidigare forskningen kunde vi urskilja att det handlar om skolledningens stöd samt brist på stöd. När vi ställer frågan om skolledningens stöd eller brist på stöd och dess betydelse till Jens så uttrycker han hur viktigt det är med skolledningens stöd:

Känner man förtroende för skolledningen, känner att dom, att den visar att vi har koll på det här, vi vet vad som gäller... **Och** om ni hör av er till oss så tar vi er på allvar, och med vi så menar jag skolledningen. Oavsett om det är tio gånger per år eller en gång i kvartalet eller vad det nu är. Så att... det... det är precis det det handlar om, att det ska finnas ett förtroende.

Jens berättar att han vid ett tillfälle inte fick skolledningens stöd när han ville göra en anmälan. Han gjorde då valet att bortse från rektorns svar och kontaktade själv socialtjänsten för att rådgöra i ärendet. Han uppger att han då valde att vara anonym. Den återkoppling han fick från socialtjänsten kunde han sedan använda som ytterligare grund för rektorn att anmäla.

Marika ser det som en självklarhet att ha skolledningens stöd i sin yrkesroll som lärare. Hon lyfter vid flera tillfällen under intervjun fram den egna skolledningen och dess betydelse för henne. Hon uttrycker att hon har ett bra stöd från skolledningen utifrån att rektorn nästan alltid är närvarande vid möten där elever med eventuella missförhållanden eller andra problem diskuteras.

Hon beskriver vidare om hur hon själv ser på skolledningens och skolhälsovårdens roll:

Alltså... märker jag att han eller hon är kunnig och nån sådär man kan bolla med, plus att vi har ju ändå skolhälsovården. Vi har ändå sjuksyster och kurator som är med på vissa möten där vi bollar lite större och går igenom alla elever. Så det känns tryggt med skolledningen och det är inga problem och de är alltid där. Behöver jag nu prata med någon så finns det alltid nån att bolla med.

När det gäller eventuell brist på stöd så är Marika tydlig med att hon inte skulle acceptera en skolledning som inte resonerar kring och ger sitt stöd vid en anmälningssituation. Hon ler då hon påtalar att det skulle vålla ett motstånd hos henne. Hon berättar att hon nog skulle överväga att byta arbetsplats om inte stödet fungerar.

För Karin däremot utgör skolledningens betydelse när det gäller anmälningsskyldigheten inte någon större tyngd. Hon uttalar vikten av att känna sin egen magkänsla, erfarenhet och kompetens som de viktigaste verktygen. Karin påtalar att hon är trygg i sin roll när det gäller anmälan:

När jag reagerar så säger jag att det här anmäler vi. Ja, alltså det är bara så naturligt att då gör vi det. Jag har aldrig nånsin känt att det blir några frågor eller att nåt ifrågasättande av min känsla eller mina misstankar för det har jag faktiskt aldrig gjort.

Karin förklarar hur hon resonerar om hur viktig hennes egen inställning är:

Jag tror att jag är så trygg i min yrkesroll och i hur länge jag har jobbat och i vad jag känner. Har jag en misstanke då och känner att det här behöver dom utreda så då skulle jag anmäla ändå. Jag skulle göra det, men jag skulle stå för anmälan själv men jag skulle **inte** dra mig för att göra en anmälan. Och ingen har tagit beslutet att det här behöver anmälas så skulle ingen kunna påverka mig till nåt annat. Det hoppas jag att jag inte... jag kan inte exakt säga att det skulle vara så men jag hoppas att jag har den egna kraften att jag. Jag har aldrig råkat ut för det som sagt, det är därför jag blir lite osäker.

När Yvonne förklarar hur hon skulle agera vid brist på stöd från skolledningen kan vi se stora skillnader mot Karins resonemang. För Yvonne antar vi att skolledningen utgör en hierarki med hög dignitet som hon inte gärna ifrågasätter. Hon funderar innan hon säger:

Ja, om det är brist på stöd så påverkar den ju så att det kanske inte blir någon anmälan, eller ja, det beror ju på deras förhållningssätt. Ja, men har vi samma, samma bedömningsgrunder eller omdömesgrunder så är det ju lättare eller då är det ju någonting mera påtagligt och mera och att det känns att det här är nånting man bör ta tag i. Det skulle väl påverka mig så att jag förstår att det här är inte

något vi ska anmäla. Det måste ju vara någonting som de har iakttagit då och som de har mer kunskaper om än vad jag har, som bedömer det, eller ja deras omdöme är då mera grundläggande eller mera vidare perspektiv. Och längre tillbaka i tiden kanske. Jag vet inte, de har mera kännedom om det här.

För Petra handlar det mera om vilken typ av ledning det är, det vill säga om den är stark eller svag. Hon nickar då hon påtalar att en stark ledning som visar ett intresse och är öppen för sin personal även gör en påverkan i kollegiet gällande anmälningsskyldigheten. När hon beskriver en svag lednings påverkan uttrycker hon att:

Jag tror att benägenheten för att anmäla sjunker då. Men det har också med att göra hur personalgruppen är sammansatt. Det finns ju starka ledningar och svag personal och så finns det svag ledning och stark personal, så det har mer att göra hur det är i kollegiet så att säga när det är en svag ledning. Att man liksom lyssnar på varandra.

Hon förklarar vidare lärarens roll kontra rektorns när det handlar om att se barnet:

Det känns som att de som faktiskt ser barnet dagligen, vet ju faktiskt mer än rektor. Och att informationen då inte ska komma fram till våra socialsekreterare på grund av att nån som inte ser barnet är villig eller är intresserad eller av någon annan anledning inte vill anmäla, så känns det som att det ska ju inte drabba barnet. Vi är ju inte här för rektorns skull utan för barnen. Det är ju det som det bottnar i hela tiden.

I likhet med Petra för Rita ett resonemang om vikten av det kollegiala stödet om skolledningen inte finns till hands. Hon ler och sträcker på sig då hon talar om kollegorna. Även hon uttrycker att det är läraren som ser eleverna dagligen och därmed har större möjlighet att upptäcka ett barn som far illa eller riskerar att fara illa. Rita uttrycker vidare att om hon inte har skolledningens stöd vid anmälningssituationen så skulle hon säga upp sig.

Utifrån vad informanterna delgett oss kan vi se tydliga kopplingar till det systemteoretiska perspektivet. Om vi ser till det öppna systemet (Öquist, 2003, s. 28) så handlar det om att ge och tar information. Utifrån vårt insamlade material tolkar vi det som att en skolledning som har ett öppet klimat gentemot sina lärare och öppnar upp för ett resonemang kring frågan gällande anmälningsskyldigheten lättare erhåller en lärarkår som är mer benägen att anmäla. Inom systemteorin talar man om interaktion och det öppna systemets inre gränser (Forsberg & Wallmark, 2005, s. 30). Utifrån den skolvärld vi studerat kan vi se kopplingar till just dessa begrepp, nämligen att skolledningen är ett system som skall interagera med lärarkåren. Som vi ser det är det av stor vikt att både lärare och skolledning kan bibehålla sina roller genom bestämda gränser men att det inte behöver inskränka på möjligheten att samarbeta och vara öppen för förändring. Här påvisar Jens i sin utsago vikten av att ha ett förtroende för sin skolledning och vice versa. Det handlar om att kunna matcha systemen (Öquist, 2003, s. 90), vilket i skolans värld kan innebära att

skolledningen måste kunna matcha läraren. I Jens fall tolkar vi det som att skolledningen har misslyckats med att matcha Jens. Med det menar vi att skolledningen inte varit tillräckligt lyhörda för den bedömning Jens gjort utifrån sin profession. I detta fall gjorde Jens ett val att vända sig till ett system med högre hierarkisk status än skolledningen, nämligen socialtjänsten. Den återkoppling han emottog från socialtjänsten kalibrerade tillbaka på skolledningen som då omvärderade sitt beslut och gjorde en anmälan. Detta tillvägagångssätt mellan systemen stämmer överrens med vad Öquist (a.a., s. 17) skriver om högre hierarkiers påverkan på de lägre hierarkierna.

Vi kan även se tydliga kopplingar till systemteorins hierarkiska system (Forsberg & Wallmark, 2005, s. 30). Utifrån de svar vi har fått uppfattar vi att skolledningen ses som ett övergripande system med makt och status (Payne, 1997, s.207). Att skolledningen påverkar kan vi tydligt se utifrån de svar som Marika och Rita har gett. Båda två ger ett starkt uttryck för att skolledningen är avgörande för en fortsatt anställning på en skola. Om det föreligger brist på stöd skulle båda två överväga att säga upp sig från sina arbetsplatser. Med det menar vi att skolledningens förhållningssätt och maktposition direkt påverkar hur resten av kollegiet anpassar sig. Vi kan se att Marika och Rita eventuellt skulle göra valet att inte anpassa sig eftersom det skulle påverka deras handlingsfrihet i en alltför hög grad.

Om vi ser till den tidigare nämnda forskningen kan vi av informanternas utsagor även koppla behovet av stöd från skolledningen till vad Colbiörnsen och Sundell (1999, s.41) påvisar. Det vill säga att den inställning skolledningen har genomsyrar hela skolans personalstyrka. Om vi ser till Yvonne och den information vi erhållit från henne så upplever vi att skolledningen har en stark roll. När vi vidare argumenterar kring detta frågar vi oss om den skolledningen ger personalen tillräckligt med utrymme för att göra bedömningar kring skyldigheten att anmäla barns eventuella missförhållanden. Colbiörnsen och Sundell (a.a., s. 42) skriver om vikten av att delegera över tillräckligt ansvar till personalen för att de ska känna sig fria i att utöva sitt arbete. Vi frågar oss om det finns en möjlighet att skolledningen i Yvones fall inte fullt ut delegerat ansvar till lärarna i den utsträckningen att de upplever att de har mandat att göra egna bedömningar.

Implementering och tillvägagångssätt

Med tanke på att de informanter vi träffat under intervjuerna kommer från skilda kommuner och har olika inriktning fann vi det slående att implementeringen av anmälningsskyldigheten såg så pass lika ut på skolorna. I utformningen av vårt intervjumaterial såsom intervjufrågor utgick vi främst från hur lagtexten ser ut, det vill säga att varje anställd inom skolmyndigheten är skyldig att anmäla direkt till socialnämnden. När vi sedan efter utförandet av intervjuerna fann att praxis eller anmälningsförfarandet såg snarlikt ut mellan skolorna men däremot inte såg ut såsom lagtexten anmodar gjorde vi valet att redovisa detta separat. När det gäller tillvägagångssättet så ser vi två aspekter. Nämligen hur lärarna upptäcker att barnen far

illa och hur de sedan går vidare i själva anmälningssituationen, det vill säga utifrån den praxis som finns på skolan. Därefter kommer vi att redovisa hur lärarna ser på sin roll i anmälningssituationen. Allt genom hela analysen av svaren kring implementering och tillvägagångssätt har vi tydligt sett hur det systemteoretiska perspektivet har kunnat appliceras på de svar vi erhållit. Vi har utifrån informanternas uttalande även tydligt haft möjlighet att urskilja och tolka systemteorin på flera nivåer.

Att upptäcka när barn far illa

När Jens pratar om att upptäcka barnen som riskerar att fara illa funderar han ett tag och sen nämner han diskrepansen mellan två olika roller i hans yrke. Nämligen rollen som pedagog och rollen som anmälare:

En del i läraryrket är ju att lära ut och att barnen ska nå målen, men en annan bit är ju att vi är väldigt viktiga personer för barnen, vi får ju mycket förtroende och får höra mycket. Och för mig handlar det om att lyssna in och se... vad stämmer och vad stämmer inte... och där har jag ofta med mig det här att; får jag höra sånt och får jag se och läsa sånt som jag reagerar på så är jag, jag står inte undan det utan jag... jag tänker till och är misstänksam. Och framför allt i ett sånt här område där vi har ganska många barn som har det tufft.

Han förklarar vidare att det inte är misstanken som skall ta överhanden i hans yrkesroll utan att hans främsta fokus och uppdrag är undervisning och lärande. Petra pratar om svårigheten med att kunna dra en gräns för när en anmälan ska ske:

När man tittar på sina elever så finns ju det där alltid med hela tiden och nånstans så tar man och lagrar ny och gammal information. En elev som kommer med smutsig tröja en dag är ju inte något som man tänker på men om det här sen återkommer gång på gång så tar man ändå och plockar fram det här och till slut så kan det faktiskt innebära att man anmäler familjen. Och samma sak med blåmärken, första gången man kommer med blåmärken tänker man inte på det, men sen när det är återkommande, ja då är det klart då reagerar man. Men så är det också svårigheter med det här också vilket jag tror många pedagoger tycker och det är hur länge... hur mycket ska man se innan man anmäler

Petra är konkret i sina beskrivningar när hon pratar om olika missförhållanden. Hon tar upp vad som är misstanke för henne personligen och säger att hon måste vara lyhörd och uppmärksamma tecken som barnen visar.

Då kan man ju fråga sig hur kommer det här sig, man luskar lite grann helt enkelt. Och sen kanske det visar sig att det är ingenting och det är ju toppenbra. Men så ibland tänker man att den här lunchen är det här barnets enda mål mat. Det är en misstanke lika god som nån annan. Sen om man tänker misshandel då tittar man ju efter blåmärken. Var sitter dem? Var på kroppen sitter dem? Hur reagerar barn när man frågar om sår och blåmärken? Kommer de med en förklaring innan man frågar till exempel? Det är misstanke. Barn som ofta ramlar som man ser har god kropps kontroll, ja då drar man paralleller.

När Rita pratar om de svårigheter som finns kring att kunna upptäcka barn som far illa berättar hon om det svåra med att kunna uppmärksamma det enskilda barnet bland andra.

Jag tror att alla lärare vet att de har anmälningsskyldighet. Men sen att man kan prata mer kring det. Och sen... ja. Förhoppningsvis ser man den där lille Kalle. Men det är stora grupper och visst kan Kalle sitta där och ja det kan gå långt innan man får kännedom om. Barn kan försvinna i mängden. Det kanske går superbra för honom i skolan. Det är kanske hans enda tillflykt.

Även Marika för ett liknande resonemang. Hon nämner skolan som något av en fristad, en tryggad miljö för barnen. Hon beskriver vidare att hon är en trygghet för barnen och om vikten av att skapa ett förtroende hos dem. Marika förklarar att det för henne handlar om att hon är konsekvent och bestämd på ett sätt som gör att hon visar för barnen att hon alltid ställer upp och finns där för dem. Hon menar att en trygghet i skolan i vissa fall kan kompensera en besvärlig miljö i hemmet.

Karin pratar om vikten av att vara förberedd på de svar barn kan ge om man väl väljer att ställa frågor. Hon påtalar vikten av sin egen grundinställning om barn, det vill säga att de inte ska få fara illa, barn skall ha det bra.

Jag tycker inte att man ska vara främmande för att ställa frågor till barnet, även om man inte alltid vill ha svaret för det är inte alltid man är stark nog att ta emot svaret och det är ju inte jag heller fastän jag tycker att jag är så himla duktig. Men då måste man veta vart man ska ta vägen med dom här svaren. Det är min grundinställning och det är också ur det perspektivet som jag alltid vågar fråga. Det är grundprincipen för mig. Barn ska ha det bra.

Utifrån det systemteoretiska begreppet *öppna system* finns färdiga strukturer. Som del i det öppna systemet så bär man även med sig egna regler och personliga värderingar från andra system, vilket reducerar det Öquist (2003, s.63ff) kallar variationsfriheten. Utifrån detta paradigm implementerar vi en egen tolkning. Vi ser skolan som ett eget system som i detta fall är öppet system som är beroende av att kunna ge och ta information för att kunna stärkas. I detta skolsystem arbetar lärare som alla bär med sig egna personliga värderingar och regler som de erhållit via andra system de är delaktiga i. Systemen kan finnas på mikro, makro och mesonivå och kan exempelvis utgöras av familj, släkt, vänner, boendemiljö eller politisk tillhörighet. Om vi ser till informanterna ur detta perspektiv kan vi tydligt urskilja vissa specifika värderingar och regler som ligger till grund för deras misstankar om när ett barn far illa eller riskerar att fara illa. Enligt systemteorin så bygger en lösning på ett befintligt problem på vilka faktorer som beaktas (a.a., s. 57). Det betyder att vissa faktorer bortprioriteras och får därmed mindre betydelse. När vi ser till informanternas förklaringar kan vi urskilja flera faktorer som gör lärare uppmärksamma på ett barn som far illa eller riskerar att fara illa. Jens pratar inte om specifika faktorer men betonar att vikten av att tänka till och vara misstänksam just utifrån att han arbetar i ett socialt utsatt område. Både Rita och Marika

påtar att barn lätt kan hamna i skymundan utifrån att det är stora klasser med många barn. De nämner även att barn som får illa hemma kan trivas i skolan och därför inte uppmärksammas eftersom den positiva miljön i skolan gör att de mår bra. Enligt vår tolkning innebär det att vissa faktorer som kan indikera barns eventuella missförhållanden riskerar att utelämnas med anledning av att de inte syns i skolmiljön. Vi ser att Petras och Karins redogörelse pekar åt ett annat håll utifrån att de båda pratar om att kunna ta emot barns reaktioner och ur ett systemteoretiskt perspektiv beakta dessa. Hos Petra kan vi däremot uttyda att hon konkretiserar några specifika element som medvetandegör hennes misstanke såsom exempelvis smutsiga kläder, blåmärken eller att barnet är hungrigt. Det är enligt vår tolkning så att det skulle kunna vara just dessa faktorer Petra kommer att beakta och därmed även komma att ligga till grund för en eventuell anmälan.

Anmälningsförfarande/Praxis

Karin betonar sin egen grundinställning som innebär att hon vill att alla barn ska ha det bra. Om hon då märker att ett barn får illa anser vi ur ett systemiskt tänkande att det även minskar hennes variationsfrihet. Detta eftersom det för henne inte finns några alternativ. I Karins fall innebär det att ett barn som får illa i grunden även är ett barn som står i antites till hennes grundinställning. Om man utifrån systemteoriens synvinkel inte har tillräcklig handlingsfrihet kan det vara nödvändigt att ta in hjälp från andra yttre system för att lösa ett problem och därmed öka sin variationsfrihet. I Karins fall skulle tänkbara system kunna vara socialtjänsten via rektorn eller via henne själv.

Vi kommer fortsättningsvis att beröra hur en anmälan går till där våra informanter arbetar. Med det menar vi hur tillvägagångssättet eller praxis ser ut från att en misstanke uppkommer om att ett barn kan fara illa till dess att en anmälan görs. Samtliga informanter utom Rita arbetar på skolor där det är läraren som i sin misstanke om ett barns missförhållande meddelar det till skolledningen, nämligen rektorn. Det är sedan rektorn som i skolans namn står för den formella anmälan till socialnämnden.

Jens uppger att han lärt sig att anmäla till sin rektor om ett barn får illa. Han påvisar dock en viss osäkerhet kring om det är så det egentligen ska gå till. Vidare påtar han att han har en bild av att rektorn är den som står för den formella anmälan till socialtjänsten. Han sänker rösten när vi frågar om han känner att han har mandat att själv avgöra när en anmälan skall göras. Han är tyst en stund och funderar innan han förklarar att han själv inte har mandat att avgöra vad som kan innebära en anmälan men att han anmäler det han fått kännedom om till rektorn.

Även Marika uppger att hon anmäler via rektorn. Där går anmälan till så att de sitter i gemensamma möten där rektorn är med och att det genom diskussioner avgörs om och när en anmälan skall göras. Det är sedan rektorn som står för kontakten med socialtjänsten, inte hon själv. Enligt Marika kan hon inte se att anmälan skulle kunna se annorlunda ut.

Petras yttrande kring anmälningsförfarandet ådagalägger att även hon anmäler via rektor men att hon även i vissa fall involverar skolsköterska eller kurator på skolan. Hon förklarar hur hon går tillväga vid en anmälan gällande barns sociala missförhållanden:

Jag pratar med kuratorn, men nu hårdtrar jag det lite men i regel så pratar jag ju med båda i alla sammanhang så är det både sjuksyster och kurator, men sjuksyster kan ju göra den här kroppsliga undersökningen som kurator faktiskt inte kan göra, därför blir det en skillnad just där. Och så återkopplar hon till mig vad hon har sett och hört och så går jag vidare till rektor. Och då informerar jag till rektor. Andra gånger så har vi rapporterat till varandra så har vi kommit överens om att det är hon som går till rektor. Då har vi delat upp det mellan oss så att säga. Och oftast skriver man ner tankar och funderingar till rektor så att han också har ett underlag. Ett skriftligt underlag då.

Rita deklarerar att hon först och främst vill prata med föräldrarna eller eleven men att det finns många olika vägar att gå. Hon berättar vidare att det även finns situationer där det inte råder någon tvekan om att ett barns missförhållanden behöver anmälas så skulle hon själv ringa socialtjänsten efter att ha överlagt med rektor eller skolpsykolog.

Karin har lång erfarenhet av att anmäla och hon uppger att hon tidigare gjort egna anmälningar direkt till socialtjänsten. Numera går det enligt praxis via rektor eller via ett team på skolan bestående av rektor, skolsköterska, läkare, psykolog samt specialpedagoger. Sedan är det teamet som står för anmälan till socialtjänsten.

Enligt SoL 14:1 är skolmyndigheten skyldig att göra en anmälan till socialnämnden om misstanke om att ett barn får illa finns. Utifrån våra egna reflektioner så verkar det i våra informanters fall vara så att rektor är lyhörd och fullföljer en anmälan efter lärarens bedömning. Här kan vi inte se några negativa aspekter eller juridiska komplikationer utifrån att anmälan framkommer till nämndens kännedom, vilket innebär att barnet observeras. Som vi ser det är det en förutsättning att skolledningen inte misskrediterar lärarens enskilda bedömning om en anmälan skall fullföljas, vilket även stämmer överens med vad Dombrowski och Gischlar (2006, s. 237) skriver. De skriver nämligen att lärarens bedömning inte skall utsättas för granskning utan att läraren istället skall känna stöd och förtroende vilket skapar ett öppet system.

Lärarens roll

En annan intressant aspekt som framkommit utifrån våra informanters redogörelser är hur läraren uppfattar sin egen roll i anmälningssituationen. Jens då framhäver vikten av att kunna ringa och rådgöra med socialtjänsten om behov finns. Han berättar att det kan finnas en fara i att rektor själv står för anmälan, att det kan bli subjektivt. Han nämner som exempel att rektor skulle kunna vara stressad och då förbise barnets behov. Han uttalar då vikten av att han som lärare kan ringa och rådfråga utan att själv stå för anmälan. Han menar att ju allvarligare fall det handlar om desto fler kommer att bli berörda. Han poäng-

terar dock betydelsen av att det heller inte är bra om ”lärare bara hux flux kan ringa och anmäla hejvilt”.

Vidare förklarar Jens fördelen med att anmälningarna går via rektorn:

Och där i yrkeslivet måste man ju också ha ett visst skydd känner jag. Och även om det handlar om barn och sådär, och att dom ska fara illa eller inte, vilket (otydligt ord, förf. anm.) så men vi måste ju också kunna vara trygga i att det finns någon form av integritet. Så att man inte själv ska behöva känna sig utsatt för då tror jag risken är att man inte skulle anmäla såna där saker.

Marika hävdar att hon i egenskap av lärare finner det svårt att vara anonym vid en anmälan. Hon förklarar att folk ser och förstår, särskilt om anmälan handlar om någon i hennes klass. Då antar Marika att de flesta skulle kunna koppla anmälan till henne. Marika utvecklar vidare sin upplevelse av sitt uppdrag som lärare: ”Huvudsaken är att bara man vet varför man är här och att man vet sitt uppdrag och om man håller sig till det så tror jag att man kommer långt i alla fall”

Karin anger att hon tycker att det är skönt att slippa stå för anmälan själv. Detta med anledning av att hon då undviker att hamna i konflikt med föräldrar eller andra vuxna kring barnet. Hon påpekar dock att det inte innebär att hon skulle underlåta sig att anmäla om hon såg att ett barn fortsatte fara illa. Då hade hon tagit nödvändiga kontakter på egen hand. Hon berättar att hon inte räds att anmäla och att det tidigare förfaringssättet då hon var den som tog kontakt med socialtjänsten kan spela roll för henne. Hon påtalar ändå att ” jag tror inte det är lätt att stå för en anmälan själv men det är inget jag tror dödar en, utan det är smällar man får ta för att det här barnet ska må bra”. Hon beskriver vidare:

Och det finns ju ingenting som hindrar mig från det, utan fortfarande så gäller ju lagen mig, även om vi har en rutin på skolan, så gäller ju lagen mig som jobbar med dom här barnen. Den gäller ju och jag ska inte undandra mig ansvaret bara för att nån annan säger att det här borde du inte göra. Det går ju inte.

Yvonne beskriver att hon gärna skulle vilja veta mer omkring anmälningsskyldigheten. Hon lutar hakan i handen då hon uppger att ett tänkbart forum skulle kunna vara på regelbundna projektmöten där man pratar om eleverna. Hon uttrycker att hon önskar handlingsplaner för att alla skall veta vad som gäller. Vidare förklarar hon att det bedrivs undersökningar om hur det är med eleverna på skolan och hon uppger en önskan om att få veta mer generellt om elevhälsan. Hon deklarerar att denna information skulle kunna komma ifrån skolans skolsköterska eller kurator och att det skulle vara intressant för henne som lärare att få veta.

Även Rita uttrycker en önskan om mer information kring anmälningsskyldigheten. En information som hon säger skall vara en självklarhet så man arbetar på en skola. Hon nickar återkommande då hon uppger att hon själv skulle ta tag i en anmälan om hon anser det vara nödvändigt:

Då skulle jag göra det själv. Det där handlar ju om ens egna grundvärderingar och var man står nån-
stans. Om jag absolut med 100 % säkerhet vet själv med mig om en elev... ja alltså om jag vet det ja
om jag har grund för det. Så skulle jag gå emot alla. Men det är ju min egen grundvärdering i det.
Och sen om ledningen tycker att jag är dum i huvudet så får jag väl ta det då.

Petra uppger att hon önskar ha någon form av information som förtydligat, förklarar och exemplifierar
vad som kan vara grund för en anmälan:

Nej jag tänker alltså mer att lagtexten skall inte innehålla exempel, då har man frångått vad lagtexten
handlar om. Däremot kan jag tänka mig att vi följer en läroplan som är ett tunt litet häfte, där vi har
förklaringar, exempel och förtydliganden. Det tycker jag kanske att man ska ha. Och man ska även
utbildas på det här tycker jag. Men vem som ska stå för det, det vet inte jag. Socialkontoret kanske.
Även om man har det på lärarhögskolan så förändras ju den regelbundet. Och på en skola arbetar
människor som fick sin utbildning för 30-35 år sen likväl som för ett år sen. De måste ha en gemen-
sam syn på detta annars fungerar det inte. Lagtexten kanske ska stanna som den är men att man kon-
kretiserar den lite.

Petra berättar vidare om att det finns en rädsla inför att göra en anmälan men beskriver att hon hellre gör
en anmälan som inte leder till en utredning än att inte anmäla alls. Hon resonerar vidare att även om en
familj får en anmälan på sig så går det alltid att reda ut i efterhand genom att hon förklarar vad hon sett
och vad hon grundat sin misstanke på. Vidare utvecklar Petra sitt resonemang med att nästa gång hon
anmäler så kan det också vara ett barn som verkligen behöver hjälp.

Enligt Socialstyrelsens (2004, s.38-39) riktlinjer är anmälningsplikten absolut och att det är upp till so-
cialnämnden att besluta kring barnets behov av skydd. Det står vidare att skolledningens kännedom om
misstanken inte fråntar den enskilde lärarens ansvar att anmäla. Utifrån de svar vi förvärvat från våra
informeranter kan vi se att det råder viss ovisshet kring lärarens egen roll i anmälningsskyldigheten. Vi får
uppfattningen om att skolans praxis i viss mån inskränker på den egna lärarens autonoma skyldighet som
anställd.

Utifrån de svar informanterna delgivit oss kan vi urskilja flera önskemål om mer kunskap kring an-
mälningsskyldigheten. Framst genom att konkretisera och förtydliga lärarens roll i en anmälningssitua-
tion. Om vi ser till den internationella forskningen så efterlyser man även där någon form av handlings-
plan för lärare (Dombrowski & Gischlar, s. 234 ff.) och författarna har även framkommit med ett förslag
på hur en sådan skulle kunna se ut.

Vi kan även se att bristen på kunskap belyses även i Sverige genom sociala utskottets överväganden
(2002/03: SoU 15, s. 15 ff.). Där beskrivs hur väsentligt det är att personal får tillräcklig kunskap och
besitter kompetens nog att kunna avgöra när ett barn får illa och när en anmälan bör göras. Som vi ser det
förfogar alla lärare som vi intervjuat över en stor vilja och ambition att se till barnets bästa.

Om vi uppfattar lärarens roll ur systemteorins perspektiv så kan vi skönja att de flesta lärare har gått med på att anpassa sig till den praxis som finns på skolorna gällande tillvägagångssättet kring anmälningsskyldigheten. Payne (1997, s. 203) skriver om hur ömsesidig anpassning både kan leda till förändring men även undermineras om yttre faktorer påverkar. Han skriver vidare att det finns en fara i att alla agerar på likartat sätt eftersom det kan leda till svårigheter att anpassa sig. Han menar att det krävs förändringar för att systemet skall kunna fortsätta utvecklas. Som vi ser det kan Paynes resonemang knytas an till informanternas situation. Med det menar vi att det kan innebära att lärare som vågar gå mot strömmen är de som kan bidra till den förändring som leder till den ökade kompetensen eller de handlingsplaner som efterfrågas.

Erfarenhet och värderingar

Vi ställde frågor till våra informanter kring hur deras personliga erfarenheter och värderingar skulle kunna påverka anmälningsskyldigheten. Under våra tidigare frågeställningar har vi kunnat urskilja vissa teman som vi valt att utgå från. I vår redovisning av vårt insamlade material gällande erfarenheter och värderingar har vi valt att tolka varje informant enskilt. Detta val har vi gjort dels för att få ett bättre flöde för läsaren men även för att varje informant skall komma till sin rätt eftersom beskrivningarna är kontextuella och personliga.

Jens ger oss två olika scenarion. Det ena handlar om hur han personligen ser på sin bedömning av när barn far illa. Han ler lite då han förklarar:

Man önskar väl att alla barn ska ha det bra och så där och då kanske man ibland utifrån den bilden kan reagera när verkligheten ser ut som en annan. Men jag menar inte att jag har mig som en sorts måttstock, mig och min familj och mina barn, men självklart påverkar det mig.

Det andra scenariot berör svårigheten med att lägga de egna värderingarna åt sidan och istället försöka handla objektivt:

Om man har jobbat länge med elever så börjar man ju känna för... man... man tycker om sina elever och då kan det lätt bli att man skulle kunna reagera känslomässigt om man får reda på att nåt inte står rätt till men där tycker jag att där måste man försöka vara så professionell och neutral som möjligt utan att blanda in sina egna tankar och känslor för mycket. Försöka se lite sunt på det... och därför tycker jag också att det är viktigt att man inte alltid agerar utifrån eget huvud utan att man faktiskt behöver ha saker... eller människor att rådfråga, vare sig det är socialtjänsten eller kollegor eller rektor... ja... det tycker jag är viktigt, så man inte står ensam i det.

Vidare uttrycker Jens hur det är lätt att önska en perfekt värld men att man även måste se till hur verkligheten ser ut. Han går rakt på sak då han förklarar att det även råder skillnader i skolorna på hur man ser på barnen och att skolorna har olika tolerans. Att vissa barn kan upplevas som oroliga och högljudda på en

skola men uppfattas som lugna på en annan. Jens åsyftar att det även kan läggas på en pedagogisk nivå där elever på en skola kan uppfattas som ett problem men på andra inte. Han berättar att han själv tror att det är kopplat till vilken verklighet man befinner sig i.

Om vi ser Jens åsikter och beskrivningar med systemteoretiska glasögon skulle vi kunna se Jens som ett system och där hans värderingar och familjen utgör subsystem. Jens beskriver svårigheten med att lägga subsystemen åt sidan och vara mer objektiv i sin bedömning om ett barn far illa. Vi tolkar det som att Jens är medveten om gränserna mellan honom själv och hans subsystem, i detta fall hans familj och eleven. Det här stämmer väl överens med vad Forsberg och Wallmark (2005, s. 30) skriver om, nämligen vikten om att bibehålla gränser för att skydda de enskilda systemen. När vi tolkar Jens utifrån hans beskrivning så anar vi att han aktivt arbetar med att försöka hitta en gränssättning mellan hans två roller, det vill säga läraren och privatpersonen. Öqvist (2003, s. 106) skriver om hur olika system även kan interagera olika nära och att gränserna mellan dessa system kan variera.

Marika funderar innan hon uppger att hennes personliga värderingar inte påverkar hennes syn på anmälningsskyldigheten. Då vi frågar henne om hon hypotetiskt skulle kunna resonera annorlunda om hon befunnit sig i en annan kontext svarar Marika att det på hennes skola förekommer barn med olika tunga bagage. Hon beskriver vidare att det trots allt är en stor inverkan om man vet vilken skola och vilka föräldrar det är. Att det finns starka föräldrar som kan ha hög status och därmed utnyttjar sin position.

Ja, jag tänker nu om man hamnar ute i Danderyd menar jag är de faktiskt inte trygga. Så behöver det inte vara. Men att man vet vilka de är och det kanske är någon som har en stor status inom kommunen eller att man ja, utnyttjar den position som man kanske har som förälder via sina barn och att barnet far illa den vägen. Och sen har man ju, men det är så långt från den fysiska till det som faktiskt kan vara psykisk misshandel också. Där kan inte jag se någon större skillnad om du bor i Danderyd eller att du bor i någon annan mindre gynnsam förort. Men ja, men att man kanske skulle vara orolig eller rädd för att anmäla just för att man vet att nu blir det åka av. Men jag är här för barnen! Då får man väl ta den diskussionen. Jag antar att de som skulle bli mest irriterade är väl de som känner att det kanske var lite riktigt också.

Inom systemteorin ser man att helheten är större än delarna och därmed finns även utrymme för andra teories påverkan, exempelvis psykodynamisk teori (Payne, 1997, s. 197). Marika återkommer upprepade gånger till hur barnens föräldrar kan påverka henne i sin yrkesroll. Vi funderar över hur det kommer sig att föräldrar utgör en influens på Marika. Ur vår systemteoretiska tolkning kan en sådan påverkan bero på de erfarenheter en individ bär med sig från tidigare system. Dessa erfarenheter kan ligga till grund för hur tolkningen av kontexten ser ut idag. Utifrån Marikas skildring kan vi ändå urskilja en fast ståndpunkt, nämligen att hennes främsta mål är att finnas till för barnen. Det tyder som vi ser det också på att hon värnar om barnets rättigheter. I regeringens proposition (2002/03:53, s.43-44) står det att det är viktigt att barnet känner trygghet i sin närmiljö såsom skolan. Det står vidare också att när det gäller ett barns fost-

ran och utveckling utgör skolan ett komplement till familjen. Utifrån det tolkar vi Marikas utsago som att hon är medveten om sitt samhälleliga ansvar för barnen.

Yvonne markerar att värderingar för henne handlar om att se till att alla människor har rätt att finnas till och har samma värde. Hon beskriver att det för henne handlar om att alla människor har grundläggande behov och att de mänskliga rättigheterna utgör hennes personliga måttstock för hur hon bedömer vad som kan föranleda en anmälan. Hon poängterar att om det finns lagar så måste de följas. Vidare berättar Yvonne att det även är viktigt att se till sitt ansvar som medmänniska.

Som vi upplever det påvisar Yvonne kopplingar till lagen och vikten av att de följs. Med stöd av systemteorin vill vi påstå att lagen utgör ett yttre övergripande system. Vi får uppfattningen om att Yvonne förhåller sig till anmälningsskyldigheten utifrån de strukturella förhållanden som utgörs av lagen. Utifrån Öqvist (2003, s. 63) så beror ett öppet system på vilka strukturella förhållanden som råder. Med det kan vi även se att Yvonne skulle kunna påverkas av skolans strukturer.

Karin lutar sig bakåt då hon förklarar sina värderingar. Hon uttrycker en viss oro över att vissa barn ibland kan förbises:

Alltså vi kan säga så här att det kommer ett barn och berättar att den har fått en smäll... och berättar för någon vuxen på skolan att min mamma eller min pappa slog mig... och så skjutsas det här åt sidan. Det kan ju vara ett utåtagerande barn, ett barn som man själv har lite svårt för eller ett barn som ofta är inblandad i konflikter och man liksom slänger ort det och så där och så går barnet till nästa vuxna och berättar samma sak, och till nästa och berättar samma sak... och till slut blir det ju så att barnet slutar ju prata om ingen vuxen tar dem på allvar. Och det skulle vara största skräcken tycker jag... att inte lyssna på dom här barnen som faktiskt... för jag tror faktiskt att barnet på nåt sätt signalerar att det är nåt som inte stämmer just nu i min värld.

Vidare redogör Karin för om att det inte skulle göra någon direkt skillnad för henne om hon hade haft en annan arbetsplats med andra förutsättningar. Hon funderar en stund med ansiktet nedåt innan hon berättar att man kan ha det tufft ”socioekonomiskt eller så har man det tufft relationsekonomiskt”. Men hon hävdar ändå att det som drabbar barnen ändå smäller lika hårt mot barnet oavsett vart det bor, även om man sätter olika namn på det.

Enligt vår tydning av Karins redogörelse lägger hon stor vikt vid att hela tiden vara uppmärksam och beredd på att ta emot barns berättelser. Utifrån hur vi tolkar det är Karin även lyhörd för att det finns risker med att barn som far illa hamnar i skymundan. Vi kan skönja att Karin även har stor nytta av sin erfarenhet när det gäller att medvetandegöra vilka faktorer som bör uppmärksammas eller inte när det gäller barns missförhållanden. Enligt Öqvist (a.a., s. 57) är resultatet av ett problem oavhängigt de faktorer som beaktas. Om vi vidare knyter an till Karins redogörelse gällande förutsättningar beroende på arbetsplats så kan vi dra paralleller till vad regeringen hävdar i sin proposition (2002/03:53, s. 35). Det vill säga att det

inte är tillhörigheten i en specifik riskgrupp som ska spela roll när ett barn far illa eller riskerar att fara illa utan att det är det enskilda barnets situation som ska uppmärksammas.

När Petra pratar om sina värderingar så framhäver hon att mycket handlar om vem man är som person och hur den egna hemsituationen ser ut. Hon menar att om man inte själv prioriterar hela och rena kläder så kanske man heller inte lägger fokus på just dessa saker hos eleverna. Hon ger ytterligare ett exempel där hon beskriver att om man i sin familj inte lägger stor vikt vid att ha regelbundna mattider kanske man heller inte reagerar på att ett barn är hungrigt eller utan matsäck. Däremot är hon tydlig med att de flesta borde ha liknande värderingar då det gäller allvarligare fall som exempelvis misshandel eller sexuella övergrepp. Petra svarar lugnt och sakligt vidare på frågan om hon skulle kunna resonera annorlunda om hon skulle arbeta i en annan kommun med andra förutsättningar. Hon säger att det för henne inte skulle påverka särskilt mycket:

Visst kan det vara så att befolkningssammansättningen påverkar. Men jag är inte säker att den påverkar så mycket. Jag skulle lika gärna kunna anmäla en VD som en som är arbetslös och går på socialbidrag. Det handlar om barnet. Det spelar ingen roll hur deras inkomst ser ut eller boende. Men det kan påverka då man vet att en anmälan kommer leda till en konflikt. En konflikt är aldrig rolig och absolut inte med föräldrar till elever som man träffar varje dag. Som lärare måste man se skillnad på sak och person. Det är jag som lärare som ser den här saken inte jag som privatperson. Det är en erfaren utbildad människa som har sett någonting. Det är något man måste prioritera.

När Petra fortsätter fundera kring frågan om skolans trösklar gällande barn som far illa kan påverka hennes tolkning av anmälningsskyldigheten svarar hon att det nog ändå skulle påverka henne om hon ständigt skulle behöva anmäla. Hon förklarar att även om hon känner att hon har en fast och genomfunderad ståndpunkt så kan den yttre stimulansen ändå påverka såtillvida att åsikter och värderingar ändras över tid. Men hon poängterar samtidigt att det inte bara behöver innebära att det leder till försämringar utan att det även kan innebära förbättringar.

Även Petra pratar om vikten att urskilja olika faktorer när det gäller att uppmärksamma barn som misstänks fara illa. Det faktum att hon påpekar att olika lärare kan ha olika referensramar och tolerans för när ett barn far illa tyder enligt vår förståelse på att det finns en medvetenhet kring olika system och dess funktioner. Med det åsyftar vi att varje lärare på sin skola bär med sitt egna system och subsystem och att Petra även ser det som en faktor när det gäller att lägga märke till barns missförhållanden. Vi observerar även att Petra pratar om att hamna i strid med barns föräldrar, men att hon ändå väljer att utgå från sin profession i sin roll då det föreligger risk för en eventuell konflikt. Ur ett systemteoretiskt synsätt kan vi se att Petra antar sin lärarroll och de kunskaper hon besitter för att således hitta bättre vägar för att möjliggöra en interaktion med föräldrarna. Forsberg och Wallmark (2005, s. 34) beskriver detta som ett komplementärt samspel, det vill säga att man ändrar beteenden visavi varandra utifrån de olika hierarkiska roller man besitter.

Rita ser fundersamt ut över rummet då hon säger att hon hoppas på att egna värderingar inte ska påverka utan att man istället bör utgå från vart man befinner sig. Hon förklarar att hon inte tror att någon vill se att ett barn far illa, att det inte är något de som jobbar med barn kan sopa under mattan. Hon uttrycker en tillit till att alla människor vill att barn ska ha det bra. Rita värderar hur barn mår utifrån de grundläggande behoven. Hon menar att ett barn behöver trygghet, kärlek, mat, kläder och husrum men att det även handlar om vilka rättigheter barn har. Vidare beskriver Rita att hon själv arbetat i ett invandrartätt område. Där beskriver hon hur svårt det kan vara med kulturella skillnader och hon ger som exempel hur det kan vara divergenser i vad som uppfattas som misshandel. Hon poängterar att det ändå är hennes skyldighet att anmäla om hon misstänker att ett barn blir slaget men att det även kan uppstå problem med föräldrar baserade på kultur.

Även för Rita anser vi att lagen och skyldigheten att anmäla utgör ett hierarkiskt system. Vi ser dock att Rita problematiserar och konkretiserar diskrepansen mellan lagtexten och hur verkligheten ser ut. Med det menar vi att hon drar paralleller mellan skyldigheten att anmäla och kulturella skillnader utifrån olika kontexter.

Reflektioner från informanterna

Då informanterna själva har fått ge sina egna reflektioner kring ämnet anmälningsskyldighet har vi kunnat urskilja ett tema som flera knyter an till. Det handlar närmare bestämt om samverkan. Från flera av informanterna har vi erhållit svar som pekar på att förtroendet eller bristen på förtroende mellan socialtjänsten och skolan är av stor vikt. Flera lärare pratar även om deras egen delaktighet i ärenden där en anmälan har gjorts till socialtjänsten.

Jens talar om att han känner viss brist på förtroende eftersom han ibland upplever att de barn han anmält ibland hamnat mellan stolarna. Han påpekar att han vill känna att det som anmäls tas om hand på ett bra sätt och att han idag uppfattar det som att vissa ärenden släpps för lätt. Han berättar ändock att han ibland kontaktats av socialtjänsten för pedagogiska utlåtanden gällande vissa barn och att det är något som får honom att känna sig delaktig och inger ett förtroende hos honom.

Marika skakar på huvudet och uppger att hon kan känna sig bortkopplad efter att hon gjort en anmälan. Hon betonar vikten av att få en återkoppling för att hon skall kunna veta mer om ärendet och få feedback kring om anmälan var rätt eller ej. Som hon beskriver sin roll nu upplever Marika att hon får göra vissa tolkningar själv och även vara den som försöker fråga barnet hur det mår. Hon beskriver en önskan av att få mer information kring hur hon ska agera då dialogen med socialtjänsten upphör:

För jag förstår inte varför den ska upphöra. Jag har ju gjort anmälan för att jag har vissa åsikter eller vi har i gruppen sett att något har hänt och så har ett beslut tagits som jag **absolut** litar på var det rätta. Så det krävs rätt mycket innan vissa saker händer. Men där tar det liksom lite slut för oss. Och vi

vet inte vad som händer och vi får inte reda på nåt. Det känns jättekonstigt att man inte får ta del i det så att man vet... alltså ge mig förslag på hur jag ska vara och hur jag ska agera. Vad bör jag i alla fall veta? Men många gånger är det bara ”du behöver inte veta mer än det här”

Karin uppger att hon helt enkelt förväntar sig en utredning om hon ringer och gör en anmälan. Hon berättar att hon känner sig trygg i att hon och socialtjänsten har olika gränser och att hon måste ha ett förtroende för att socialtjänsten gör sitt jobb. Hon beskriver vidare att hon inte får feedback eller bekräftelse på anmälningar samt att hon inser att misstag även kan förekomma från socialtjänsten men att det inte påverkar hennes ståndpunkt. Dessutom berättar Karin att hon ibland på eget bevåg brukar anordna möten ibland med socialtjänsten och föräldrar då hon misstänker att ett barn får illa:

Jag har tidigare upplevt frustration men jag hoppas att det inte får mig från att anmäla. För det kan vara en förälder som man har en jättebra relation till men att man tänker att det här stämmer inte. Det här känns helt sjukt. Och sen kan det ju vara vissa bitar som att man ska prata om det. Och då kanske man ska ta det med föräldern men jag tycker ändå att det kan vara en bra idé att kalla in både föräldern och någon från socialtjänsten och sen ha den här diskussionen med föräldrarna. Och då tala om att jag har så mycket misstankar och jag känner så för det här speciella ärendet och att jag har bjudit in dem från socialtjänsten för att höra på vad du och jag pratar om och för att hjälpa oss i hur vi kan komma vidare.

Både Rita och Petra däremot beskriver att de har ett förtroende för socialtjänsten. Rita pratar om att hon litar till både sig själv och socialtjänsten. Petra uppger att hon ibland ringer och rådgör direkt med socialtjänsten om hon undrar över något.

Enligt systemteorin är det svårt för en enskild individ att få till stånd en förändring eftersom man då är begränsad i sina möjligheter. Detta kräver enligt Öquist (2003, s. 8-10) en ödmjukhet och förståelse. Därmed tolkar vi det som att när det gäller anmälningskyldighet och samverkan krävs en förändring på högre nivå för att få till stånd en bra och välfungerande samverkan. De olika systemen besitter olika resurser och när det gäller möjligheter till barns skydd har socialtjänsten resurser som skolan inte har. Om vi ser till vad lärarna uppgett så kan vi dra slutsatsen att det finns en stark önskan om att få till stånd en bättre samverkan och ett bättre samarbete mellan skolan och socialtjänsten. Det kan ställas i relation till en av socialtjänstens uppgifter enligt SoL 3:1 där det bland annat står att socialtjänsten har en skyldighet att informera om sin verksamhet och samverka med andra samhällsorgan om det anses nödvändigt.

Diskussion

Det som till en början utgjorde grunden till vårt intresse för att utföra denna studie var just lagtexten till SoL 14:1. Anledningen var att det är en komplex ramlag som lämnar öppet för egna tolkningar. Det finns flera begrepp i texten som går att tolka på olika sätt utifrån vilka glasögon vi har på oss. Om vi ser till orden *kan* eller *få kännedom* om så kan vi både utifrån det faktum att informanterna problematiserat orden

samt utifrån vår egen tolkning se att begreppet är en värderingsfråga. Vi ställer oss frågande till själva ordens betydelse och de skilda uppfattningar det kan ge. Eftersom informanterna värderat orden på en skala från där blotta misstanken räknas till att veta konkret eller att ha bevis undrar vi hur fria vi har rätt att vara i våra tolkningar utifrån att det är barnets skydd som är det primära.

Vi frågar oss om det hade sett annorlunda ut om det hade förts ett löpande resonemang kring svårigheten att tolka lagen på skolorna. Både i lärarkollegiet och tillsammans med skolledningen. Socialstyrelsen (2004, s.36-37) har uppmärksammat en brist på kunskap kring denna tolkning och därför försökt underlätta genom att förtydliga och konkretisera vissa begrepp gällande barn som far illa.

Om vi utgår från vad våra informanter har beskrivit valde vi att problematisera förfaringssättet vid en anmälningssituation. Vi kommer därmed att beskriva ett tänkbart scenario kring ett barn som misstänks fara illa. Vi kommer i vårt resonemang att utgå från hur lagtexten är formulerad, nämligen att det är både skolmyndigheten samt de anställda som har en skyldighet att anmäla vid misstanke om att ett barn far illa. Om vi börjar med att föreställa oss att en lärare uppmärksammar en elev som hon misstänker fara illa. Läraren bär själv dessa misstankar vilket innebär att det då är han eller hon som har den absoluta skyldigheten att anmäla till socialnämnden. Vidare delger läraren sina misstankar till skolledningen, det vill säga rektor. Delgivningen är i sig inte en formell anmälan eftersom en sådan skall gå till socialnämnden. Vad läraren har gjort är att involvera ytterligare en person som får kännedom om barnets situation. I och med att rektorn har fått kännedom om barnets situation har han eller hon även skyldighet att göra en formell anmälan till socialnämnden. Som vi ser det är rektorn den som representerar skolan som myndighet med skyldighet att anmäla. Det medför dock inte att läraren fräntas sin skyldighet att anmäla eftersom även läraren omfattas i lagen som anställd.

Vidare har det i intervjuerna framkommit att andra anställda såsom skolsköterska eller kurator ofta involveras vid misstanke om att ett barn far illa. Det innebär att ytterligare två personer får kännedom om att ett barn far illa och därmed lyder under anmälningsskyldigheten. Om vi ser detta scenario ur ett systemteoretiskt perspektiv kan vi även se att det finns fyra personer med kännedom om barnets situation och därmed även fyra skilda system med egna värderingar och gränser. Därigenom finns fyra olika tolkningar om barnets situation och även fyra personer som har skyldighet att göra en anmälan. Om vi tänker oss att det i slutänden endast är rektor som anmäler så har även lagen uppfyllts utifrån att en anmälan gjorts till socialnämnden av en myndighet vars verksamhet berör barn. Det vi frågar oss är om det hade sett annorlunda ut för det enskilda barnet om alla de personer som har kännedom gör en egen anmälan. I och med det får socialnämnden in fyra anmälningar med olika tolkningar och värderingar kring barnets situation. Enligt Socialstyrelsens riktlinjer (a.a., 2004, s. 39) har lärare rätt att samråda med sina kollegor såsom exempelvis andra lärare, skolsköterska eller kurator men att ett samråd inte får innebära en fördröjning av anmälan. Som vi ser det besitter de anställda vid skolan en kompetens utifrån deras profession

men det innebär inte att någon av dem har behörighet eller befogenhet att bedriva en egen utredning kring ett barns skydd. Den yttersta bedömningen kring om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd kan endast göras av nämnden själv.

Vi kan se att flera informanter pratat om att deras egen integritet och anonymitet skyddas i och med att rektorn står för anmälan och inte dem själva. Om vi för ett resonemang där vi tänker oss att praxis är att läraren själv står för anmälan till socialnämnden. Att det därmed är en del i lärarens arbetsuppgift och att det genomsyrar hela kollegiet. Det vi frågar oss då är hur synen på den egna integriteten och anonymiteten skulle se ut hos lärarna. Frågan är om en anmälan då skulle kännas lika personlig eller om den skulle ses som en del i arbetsuppgifterna. Utifrån vårt sätt att se kan vi urskilja två olika vågskålar där den ena skålen representerar lärares integritet och den andra representerar barnet och dess rättigheter. Utifrån vårt argument anser vi att barnets rättigheter är av högsta dignitet. Barn kan inte själva tillgodose sina rättigheter och skall ha ett lagstadgat skydd som fungerar i praktiken. Som vi ser det handlar det inte om att det inte är en fråga om integritet och anonymitet utan det handlar om en skyldighet och ett ansvar som inte kan eller får delegeras. När vi för vårt resonemang kring anmälningspraxis vill vi även poängtera att det handlar om ett ämne som berör. Nämligen att det handlar om barn som är beroende av att uppmärksammas av vuxna för att över huvudtaget ha möjlighet och rätt till skydd. Vi har i vår studie uppfattat en önskan och vilja från informanterna om att få ökad kunskap om anmälningskyldigheten genom konkreta handlingsplaner. I övrigt vill vi även lägga ansenligt fokus på att de vi intervjuat besitter en stor ambition och empati för de barn de arbetar med i sina verksamheter.

Om vi vänder blicken och ser på lärarnas relation till skolledningen så finner vi att samtliga informanter känner att de i nuläget har tillit till sin rektor och upplever att de har ett stöd därifrån. Därmed tolkar vi det som att lärarna indirekt ställer höga krav på sin skolledning. Utifrån ett systemiskt tänkande kan vi se att om ledningen ger stöd, förtroende och delegerar ansvar till sin personal skapar det en trivsel på arbetsplatsen. Det tror vi influerar även på barnens möjligheter och rättigheter till hjälp, skydd och stöd.

Personliga värderingar och erfarenheter är det vi anser att man utgår från när man skall avgöra om ett barn misstänks fara illa. Det är den egen subjektiva bedömningen hos den lärare som misstänker att ett barn far illa som utgör grunden för om en anmälan skall göras eller inte. Denna bedömning bygger på de personliga erfarenheter och värderingar som läraren bär med sig. Således avgörs indirekt ett enskilt barns rätt till skydd utifrån vilka referensramar dess lärare har. Det ska inte spela någon roll var ett barn bor, eller vilken riskgrupp det tillhör. Ett barn ska ha samma rätt till hjälp oavsett vilken kontext det befinner sig i (prop. 2002/03:53, s.35). Då informanterna svarade på frågan om de hade tolkat anmälningskyldigheten annorlunda om de själva och barnen befunnit sig i en annan kontext, ansåg de flesta initialt att det inte påverkade. Flera av dem uttryckte att det var svåra frågor och vi kunde ana att frågorna startade tankeprocesser och reflektioner hos lärarna. Vidare märkte vi att informanterna efter en stunds funderande

svarade att kontexten ändå skulle kunna påverka deras tolkning av anmälningsskyldigheten. För våra informanter tror vi att det är viktigt att upprätthålla sina värderingar men vi ser också svårigheter med att upprätthålla dessa om man befinner sig i en annan kontext och andra värderingar än de egna. Vi skönjer en önskan hos informanterna om att de vill bibehålla sina värderingar men att de samtidigt är medvetna om hur komplicerat det kan vara.

Ett resonemang som vi för är att hur mycket är lärarnas egna värderingar värda? Våra informanter berättar för oss att de är nöjda med sin skolledning som de arbetar med i sina nuvarande positioner. Lärarna uttrycker att de får respons hos ledningen när de meddelar sina misstankar om att ett barn far illa. Informanternas värderingar beaktas och respekteras av ledningen. De säger dock att om skolledningens stöd skulle svikta, så berättar flera av informanterna att de skulle överväga att säga upp sig från sin anställning. Men vad ger det för alternativ? Att avsluta sin anställning och eventuellt bli arbetslös på grund av sina värderingar eller att behålla sitt arbete och veta att man i alla fall finns där för det utsatta barnet under skoltid. Om läraren ändå väljer att säga upp sig så kvarstår att "lille Kalle" är fortfarande på skolan i sin smutsiga tröja och utan matsäck på utflykten. Att byta arbetsplats löser lärarens dilemma det vill säga ett fortsatt bibehållande av de egna värderingarna. Men då den läraren som uppmärksammat det barn som far illa har försvunnit kan dock problemet kvarstå för det utsatta barnet, eftersom skolledningen består.

Eftersom anmälningsskyldigheten är absolut och enligt lag inte kan delegeras till någon annan så argumenterar vi för att man som lärare själv måste ta mandat för att handla när ett barn far illa. Det är inte ett mandat som man får av skolledningen eller något annat övergripande system. Det är anmälningsskyldigheten i sig som är det system som har den högsta hierarkiska statusen.

I vårt arbete har vi alltigenom hela studien kunnat dra paralleller och kopplingar till systemteorin utifrån att det varit vårt huvudsakliga perspektiv. Vi resonerar kring vikten av det öppna systemet och hur det kan lösgöra resurser och öppna upp för kommunikation. För att konkretisera detta så kan vi se läraren eller skolan som ett system som skickar en anmälan till ett annat system, nämligen socialtjänsten. Om en anmälan leder till att ett barn får hjälp och skydd av socialtjänsten så har resurser lösgjorts som skolan inte besitter. Med utgångspunkt i lärarnas berättelser har vi kunnat tyda hur de olika systemen påverkar varandra. Lärarna har hela tiden andra system att ta hänsyn till såsom barnet, skolledningen, lagen, värderingar och erfarenheter samt socialtjänsten. Utifrån vårt sätt att se handlar det inte bara om att ta hänsyn till andra system utan det handlar även om vilka befogenheter och mandat som finns i systemet samt vilka resurser de olika systemen har att förfoga över. Systemteorin påvisar att de olika systemen skall interagera med varandra men för att kunna göra det krävs enligt vår synvinkel även en förståelse eller inblick i angränsande system.

Bilaga

1. Intervjufrågor

Referenser

- Barnombudsmannen (1999) *Mänskliga rättigheter för barn – Ett informationsmaterial om FN:s konvention om barnens rättigheter*. Stockholm: Gothia AB.
- Bernler, Gunnar (1984) *Systemteori och psykosocialt arbete*. Göteborgs Universitet: Forskningsavdelningen.
- Dombrowski, Stefan C & Gischlar, Karen L. (2006). Supporting School Professionals Through The Establishment Of A School District Policy On Child Maltreatment. *Education 127 (2)*, 234-243
- Frenning, Anna., Johannesson, Annika., Landberg, Åsa., Liljeblad, Karin., Lundahl, Birgit., Överlien, Carolina. (2006). *Barnets bästa kräver resurser – Om kommunernas ansvar för barn som far illa*. Stockholm: Rädda barnen.
- Forsberg, Gunnar & Wallmark, Johan (2005) *Nätverksboken – Om mötets möjligheter*. Stockholm: Liber.
- Kvale, Steiner (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindelöw, Ulf & Olsson, Staffan (1991) *Sekretess och anmälningsplikt i barnomsorg och skola – Etik och metoder i föräldrasamarbetet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Neuman, William Lawrence (2003). *Social research methods - Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Olsson, Staffan (2006) *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Olsson, Staffan (2005) Samverkan, sekretess och anmälningsplikt i skolhälsovårdens vardag. *Skolhälsovård, 4/2004-2005*, Stockholm: Gothia AB
- Payne, Malcolm (2002) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur
- Rosenqvist, Mia Maria & Andrén, Maria (2006) *Uppsatsens mystik – Om konsten att skriva uppsats och examensarbete*. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag.
- Sociala utskottets överväganden (2002/03: SoU:15) *Att förebygga och åtgärda när barn far illa*.
- Socialstyrelsen (2004). *Anmälningskyldighet om missförhållanden som rör barn*. (2004-101-1) Stockholm.
- Utrikesdepartementet informerar (2006). *Mänskliga rättigheter – Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: UD-PIK-INFO.
- Vetenskapssrådet (2002). *Forskningsetiska regler*. Stockholm: Vetenskapssrådet.
- Von Bertalanffy, Ludwig (1968) *General System Theory*. New York: George Braziller, inc.
- Öquist, Oscar (2003) *Systemteori I praktiken – Systemteorins tillämpning inom utbildning. Vård. Socialt arbete*. Stockholm: Gothia AB

Lagrum och förarbeten

- SFS 1962:700 *Brottsbalken*
- SFS 1981:100 *Sekretesslagen*
- SFS 1985:1100 *Skollagen*
- SFS 1994:260 *Lagen om offentlig anställning*
- SFS 2001:453 *Socialtjänstlagen*
- SFS 2003:460 *Lag om etikprövning av forskare som avser människor*.
- Regeringens proposition 2002/03:53
- Sociala utskottets betänkanden 2002:03: SoU15

Bilaga 1

Intervjufrågor

1. Hur förtrogen är du med anmälningsskyldigheten?

- Vet du hur lagtexten ser ut?

2. Hur tolkar du lagtexten

- Vad innebär begreppet ”att få kännedom om” för dig?
- Hur implementerar du anmälningsskyldigheten rent praktiskt i ditt arbete?
- Upplever du att det finns oklarheter i lagtexten och i så fall vilka?
- Finns det något som är svårtolkat och i så fall vad?
- Om oklarheter eller svårtolkningar, belys hur du kan ta ställning till dessa i det praktiska arbetet och vad kan du göra för att överbygga svårigheter?

3. På vilket sätt påverkar skolledningen din inställning till anmälningsskyldigheten?

- Anser du att du själv har mandat att avgöra vad som föranleder en anmälan eller ej?
- På vilket sätt kan skolledningens stöd resp. brist på stöd påverka din syn på anmälningsskyldigheten?
- Om du hade haft en annan skola som arbetsplats, tror du att din tolkning skulle ha sett annorlunda ut?

4. På vilket sätt kan dina personliga värderingar påverka din tolkning av lagtexten?

- Ge exempel/Hur tänker du... /kan du utveckla?
- På vilket sätt upplever du att dina personliga erfarenheter inverkar på din tolkning av anmälningsskyldigheten?
- Hur skulle anmälningsskyldigheten kunna bli optimal?
- Önskar du tillägga något?